

Алесь Гарун

Матчын дар

*Гэту першую кніжку
думак і песьняў сваіх
матцэ сваёй прысьвячаю*

1. Людзям

Люблю і я скляпеньне зор,
Люблю зямлі абшар,
І роўны луг, і ўзгібы гор,
І шум лясны, і гвар.
Люблю жыцьцё, а ў ім людзей
І кшталты іхніх душ,
Люблю вянкi плясьці з надзей, —
А не паэт. — Чаму ж?
Часамі праца ўдзень кіпіць, —
Цярплю і я прыгон, —
Аж косыць аб косыць ў плячу рыпіць...
Пачуеш ў сэрцы звон...
Ухопіш зык, за ім другі,
За тымі больш ідуць,
Зьліюцца ў шых даўгі-даўгі
І цэлы дзень гудуць.
Загасьне дзень, іду дамоў,
Кладуся спаць, — і ў ноч
Цякуць радкі зьвінучых слоў,
І сон адходзіць проч.
Тагды пішу. Перад вачмі
Нясецца зданьяў рой,
І хтось стаіць па-за плячмі,
Здаецца, блізкі, свой.
Абыйме шыю пара рук
І кос дзявочых шоўк,
Ўзмацніцца ў сэрцы мерны стук,
А звон ў душы ня змоўк...
Зірну: пакой пусты, няма...
А час сьлізнуў, як вуж.
І за вакном радзее цьма...
А не паэт... — Чаму ж?
Бо мой прыгон глытае час,
Мне воля — рэдкі дар.
Такіх паэтаў шмат у нас,
Дзе сам народ — пясняр.
Сваіх тут жменьку я сьпісаў

Маркотных песняў-дум;
Маёй душы іх сам сьпяваў
Па краю родным сум.
Скажу яшчэ, чаго б хацеў:
Зь дзявочых вуст пачуць
Хаця б адзін мой бедны сьпеў,
Хаця б калі-нібудзь!

Роднаму краю

2. *** Чаму з маленства...

Чаму з маленства, з ураджэнства
Ў жыцьцёвы май
Ня ўмеў, як маці, шанаваці
Цябе, мой край?
То ж я з тваёю ключавою
Сьвятой вадой
Напіўся болю аб нядолі,
Бядзе людской.
То ж ты, мой хмуры, даў мне пануры
І ціхі гнеў,
А днём падчасным, так пекным, ясным,
Надзею грэў.
Твае ж курганы, лясы, паляны,
Дубкоў тых шум,
Палёў абшары, люд бедны, шары
Мне далі дум.
А дум тых многа... Не, не убога
Ты даў мне іх.
І ты ж, як маці, наўчыў сьпяваці
Аб думках тых.
Я браў, ня бачыў і не адзьдзячыў
Табе нічым,
Бо счараваны — цябе, ўкаханы,
Ня знаў саўсім.
Цяпер хоць знаю, дык што ж параю
Ад позьніх скрух?
Ў чужой краіне паволі гіне
За целам — дух.
Вазьмі ж хоць сьпевы, дум перапевы

Лясоў тваіх.
З тваёі глебы, з тваёга неба
Узяў я іх.

3. Начныя думкі

Часам я ўночы сны дзіўныя бачу:
Роіцца нейкі нязведаны край,
Повен то шчасьця, то жаласьці, плачу,
То зло-хмурлівы, то сьветлы, як рай.
 Бачу вялікія стэпы з-над Нёмна;
 Туліць у сьлёзах матуля сынка;
 Сьцелецца пушча глухая і цёмна;
 Косьці з магілы глядзяць бедака...
Бачу я: жоўтае жытняе поле
Коласам ціха шуміць-шаласьціць;
Межы, курган векавечны і хвоя;
Каня з аднэю малітваю «піць».
 Траўка ў ляску у цяню вырастае,
 Корміцца сокам зямелькі сырой;
 Птушка шчабеча — людзей пацяшае;
 Льецца крынічка, плюскоча вадой.
Ночкай ля рэчкі раздольна, прывольна!
Гуртам русалкі сьмяюцца, пяюць,
Кветкі купальскай шукае бяздольны;
Зь зельлем шаптухі паціху снуюць...
 Хочацца быць мне ў тым краю нязнаным,
 Хочацца край той абняць з прастаты
 Хочацца крыкнуць: гэі, краю каханы,
 Будзь мне, як маці, будзь родным мне ты!
Дай мне зрабіцца крынічкай лясною,
Бераг вадой абмываць, цалаваць;
Дай мне век цэлы дружыці з табою,
Хвойкі і зоры ў сабе адбіваць.
 Дай мне купальскую кветку у рукі,
 Путы жалезныя мне разьвяжы,
 Дай ты мне зелья на гора і мукі,
 К шчасьцю гасьцінец мне дай, пакажы!
Ціха. Нічога ня чую, ня бачу.
Роіцца толькі нязведаны край,

Повен то шчасьця, то жаласьці, плачу,
То зло-хмурлівы, то сьветлы, як рай...

4. *** Як надарыцца мінута...

Як надарыцца мінута,
Што ад працы адарвуся,
І жыцьцёвая атрута
Не пячэць, і прахаплюся,
Дык цябе, мой Родны Краю,
Шчырай думкай аблятаю.
Ты няшчасны і убогі,
Ты бяздольны і забіты,
Ты бяз шляху, без дарогі,
Ты абдзёрты і прапіты,
Подлай здрадаю праданы.
Ты ня свой, — даўно забраны.
Меў вялікія кляйноды,
Быў і моцны і багаты.
Задзіўляліся народы —
А дазнаўся горкай страты.
Сохнеш, вянеш, — вокам кіну,
Аж здаецца, што загінуў...
А як сонейка устане
І прыемна усьміхнецца,
Па палетках, на кургане
І па вёсцы разьліецца,
Як паводка, Родны Краю,
Над цябе тагды ня маю...
Ты квяцісты, залацісты,
І прыгожы, і аздобны,
Ты лясісты, каласісты.
Можа, рай табе падобны —
Колькі ж моцы маеш скрытай,
Колькі сілы неспажытай!
Ты паўстанеш, працавіты,
Гаратнічы, невымоўны,
Шчасьця, долі прагавіты,
Мой сланэчны, мой чароўны!
Будзе час, пабачаць сьведкі,
Хоць ня мы, дык нашы дзеткі.

5. *** Хай ні льюцца дажджы...

Хай ня льюцца дажджы цёмна-хмарныя
Над зьмярцьвелаю пашаю.
Хай пачнуцца гады хлебадарныя
Над зямелькаю нашаю.
Хай красуецца жытам, пшаніцаю,
Каласочкамі цяжкімі,
Хай ўзмацуецца Боскай правіцаю
І ўсятворчымі ласкамі.
Хай асьвеціцца праўды навукаю
І братэрскаю згодаю,
Хай зьнявечацца крыўда з прынукаю
За яе загародаю,
Хай ўзьлятаець хвала яе племені,
Упякнёнага цнотамі,
Хай шыбаець над скаламі з крэменю,
Над арлінымі ўзьлётамі.

6. *** Мілая, родная старонка-маці!

Мілая, родная старонка-маці!
Моцна цябе я і шчыра люблю,
Бедныя ніўкі твае, сенажаці
І нешчасьлівую долю тваю.

Горам, матуля, цяпер ты замучана,
Стогнам спавіта у сець з ланцугоў,
Рукі і ногі да слупа прыкручаны,
Ціха наругу ты зносіш, бяз слоў.

Толькі ж уцешся, матуля каханая!
Слуп твой патроху пачаў падгніваць,
Прыйдзе к нам воля сьвятая, чаканая,
Сець з ланцугоў як пачнем разрываць.

7. Воўкалакi

Ваўкалакі цёмна ноччу
З дамавін выходзяць
І лятаюць скрозь па сьвеце, —
Сабе жэр знаходзяць:
Дзе старое ці малое
Сьпіць у сьне глыбокім,
Ваўкалака падсьцігае
Ненасытным вокам.
Не пачуеш, як узьяжа
На грудзях навала,
Не пачуеш, як ён з сэрца
Высьсе кроў памалу.
Галасіста ж па сьвітаньню
Засьпяваюць пеўні —
Ваўкалака адлягае
Неахвотна гнеўны.
Па старонцы роднай здаўна
Ваўкалакі ходзяць,
Але ж пеўні не сьпяваюць,
Слонка не ўзыходзіць!..

8. Іванку

Слухай, Іване, паночку,
Кепска ты робіш, браточку:
Хіба ж ня сорам так жыць,
Гэткім нядбайлівым быць?
 Ўзглянь навакол на суседаў,
 Некалі добра іх ведаў —
 Хто зь іх спусьціўся, як ты,
 Мае з твае беднаты?
Хіба ж яны галадуюць,
Хіба ж па-твойму бядуюць?
Ў іх і апрачка ёсьць,
І часам пакорміцца госьць.
 Гэта ж дзе людзі зьбяруцца,
 Зараз зь цябе пасьмяюцца,
 Кажуць: «гультай, абібок».
 Так яно, мой галубок!
«Бацька яго ў гаспадарстве

Быў, як бы цар ў сваім царсьцье:
Быў ў гаспадарачцы лад,
Мелася вока, дагляд...
 Быў чалавек яго татка!
 Ён жа: дзівіся, апратка
 Ў дзюрках, у гнідзе, сьцьвіла,
 Ў хаце — трава абышла.
Нейкае дзіва, дый годзе!»
Часам жартуюць ў народзе:
«Моцны гультай, моў-ся вол,
К працы ж пагнаць — трэба кол».
 Чуеш ты, чуеш, Іванка,
 Што у людцоў за гуканка?
 Слухай, над кім гэты сьмех?
 Грэх табе, братачка, грэх!..

9. У чатырохлецьце «Нашае Нівы»

Ты, мой брат, каго зваць Беларусам,
Роднай мовы сваёй не цурайся;
Як ня зрокся яе пад прымусам,
Так і вольны цяпер не зракайся.
 Ад дзядоў і ад прадзедаў, браце,
 Гэта скарб нам адзін захаваўся,
 У сялянскай аграбленай хаце
 Толькі ён незабраны астаўся.
Ў старыну Беларус, не падданы,
Гаспадарыў, быў сам над сабою
І далёка у сьвеце быў знаны
За літоўскай і ляшскай зямлёю.
 Але час прамінуў, і нядоля
 На народ, як бы камень, звалілась,
 Беларуская слава і воля
 Адышла, адцьвіла, закацілась.
Не зьмяняючы шэрай апраткі,
Працаваў ты, як вол, гаратліва,
А у хаце тваёй недастаткі,
А на ніве тваёй неўрадліва.
 А чаму? Ты ня здольны, ці хворы,
 Ці блягі гаспадар, ці п'яніца?
 Мусіць, не! Бо і іншым у пору

У цябе гаспадарыць наўчыцца.
Сьветлы розум твой, брат, але дзетак
Ад цябе, як і ўсё, адбіралі
І на бацькаўскі родны палетак
Працаваць-памагаць не пушчалі.
Хто хацеў, той і сьмеў рабаваці,
Без прыпросу зьязджаліся госьці —
Абдзіраць, аб'ядаць, апіваці
І крышыць гаспадарскія косьці.
Можа б, ты і памёр і загінуў,
Каб ня вешчая мова Баяна.
Хто ж быў добры, яе хоць пакінуў?
Як жа так, што яшчэ не забрана?
Бо што бачылі госьцікі-герцы —
І зямлю, і лясы, і кілімы, —
Ўсё забралі. А мову у сэрцы,
Ў сваім сэрцы хавалі-нясьлі мы.
Дык шануй, Беларус, сваю мову —
Гэта скарб нам на вечныя годы;
За пашану радзімаму слову
Ушануюць нас брацьця-народы!

10. Юдам

Да вас, паны, што голасна крычыце
Аб прыязні сваёй да «беднага народу»,
Што раіце па-лісьсяму: «Маўчыце,
Нядоўга вам дамо багацтва, волю, згоду», —
Да вас мой гэты верш і словы ўсе благія,
Бо слова вы адны, а справамі — другія.
«Багацтва вам»... Няма вам нашай веры!
Бо ў той жа год ліхі, як ў полі не ўрадзіла,
Галоднаму на прокарм хлеба меры
Аднэй ня далі вы. І злаялі няміла...
Калі для нас жадаеце багацтва,
Нашто зь бяздольнага зьдзіраеце апратку?
Нашто ж тагды вы плодзіце жабрацтва,
Дамы пустошачы бязь ліку, без астатку?
«Мы волю вам»... Пракляцьце вам і зь ёю!
Чаму ад волі вашай мы стагнаць павінны?
Яна ланцуг над нашаю зямлёю;

Астрог на наш народ, спакойны і бязьвінны.
Ня вюля гэта! Што нам ні цьвядзіце,
Мы вольнымі былі за даўнімі часамі.
Ідзіце ж проч! І з воляю ідзіце!
Да волі знанае хутчэй мы прыйдзем самі.
«Мы згоду вам»... Пакіньце ашуканства!
Вы — бойкі братняе чарнейшыя прарокі,
Бяз звады вам, нашэптаў, падтыканства
Нямілы Божы сьвет, ня ясны, не шырокі.
Ня просім вас! Ня трэба вашай згоды!
Свае вялікае дзядоўскае багацьце
Хаваем мы; ад Бога ўсе народы
І бацькі аднаго ўсе дзеці — людзі, брацьця.
Адкуль вы к нам? Чыйго племя і роду?
Зь якіх краёў прыйшлі бяз праўды і бяз сэрца?
І што вам з нас, ад нашага народу?
Чаму так жычыце яму хутчэй памерці?
Га! Знаем вас, атручаньня найміты:
Вы — служкі чорныя Ясьнейшага Мамона,
Вы — мора бруд ля берагу намыты;
Бяз дум і без мазгоў, вы — золата бяз звона.
Зь якіх краёў прыйшлі бяз праўды бяз сэрца?
Чаргою воўчаю зьяўляецесь усюды,
Дзе клічуць вас для крыўды, для націску
На праўду вечную... Вы... імя вам Іуды!
Ідзіце ж проч! Бясплодна ваша трата
На ласкі лісьсія. Пакіньце слова «брат»!
Вы цяжкі сон. Каты... Вы горай ката!
Кругом праклятыя, вам бацька, брат — дукат!

11. Песьня-звон

Гэй ты, маці, родна мова,
Гэй ты, звон вялікі, слова,
Звон магучы,
Звон бліскучы,
З срэбра літы,
З злата зьбіты,
Загрымі ты,
Загрымі!
Гэй, званар, званар, мой пане,

Бій у звон, як змогі стане,

Без спачынку,

Безупынку,

Потам зьліты,

Ім умыты, —

Бій, звані ты,

Бій, звані!

Гэй, гусляр, пясняр, мой браце,

Грай, сьпявай у полі, ў хаце,

Дзе гарота,

Дзе галота,

Дзе нясыты,

Дзе няўмыты.

Ім спыні ты,

Жаль спыні!

Струны хай грымяць і рвуцца,

З болю, з гневу. Хай сьмяюцца

Разам зь імі,

Не чужымі,

Голас чысты,

Залацісты,

Зь імі зьлій ты,

Зь імі зьлій!..

12. Я. Коласу

Усе з аднэй мы выйшлі нівы,

І сейбіт нас адзін кідаў,

І кожан з нас той дзень шчасьлівы

Ў сваёй душы благаслаўляў.

А вецер быў. І хто цяжэйшы,

Астаўся там, куды упаў,

А хто, як я, хто быў лягчэйшы,

Ў далёкі сьвет павандраваў.

Бо сейбіт ёсьць другі на небе,

Што судзіць нам гады і дні, —

І ты узрос на роднай глебе,

Пусьціў глыбока карані.

Здалеў, браток, на сьвет прабіцца

Спраміж сьвірэпкі і асок!

І можам мы табой гардзіцца,

Прыгожы, слаўны Каласок.
Цьвіці ж, расьці, буйней надзіва
Ў сям'і прыгожых васількоў.
З тваіх зярнят хачу, праўдзіва,
Убачыць поле каласкоў.

13. Песьня

На чужой староначцы
Заняпаў душой,
І згубіў здаровейка,
І згубіў спакой.
Не глядзелі б вочанькі
На нялюбы сьвет,
Маладое радасьці
Прападае сьлед.
 На чужой староначцы
 Не цьвітуць сады,
 Не сьпяваюць птушачкі.
 Не лятуць сюды.
 І чужое лецейка
 Для мяне — зіма,
 І чужога сонейка
 Для мяне няма.

На чужой староначцы
Не шумяць лясы
І няма прыгожасьці
Ў палявой красы.
Замірае душачка
На чужой зямлі,
А дамоў вярнуціся
Не ў маёй валі.
 Дзе ж вы, ніўкі родныя
 І дубовы шум?
 Засьпявайце голасна,
 Каб пазнаў, пачуў.
 Ўскаланіце песьняю
 Векавечных сноў,
 Ўскаланіце душачку,
 Ўскаланіце кроў.

На чужыне

14. У выгнаньню

Край чужы — за веру кара —
Сьнег, мароз ды горы.
Белы сьвет, як чорна хмара,
Заступілі горы.

Край чужы... І ты чужынец
Ўсім, ня свой здаеся:
Ходзіш скрозь, як той адзінец
Старакосны ў лесе.

Ходзіш ты, ніякай мэты,
Так, — абы цягацца,
Знаць сабе: жывеш яшчэ ты...
Для чаго ж, спытацца?

Хто цябе спагадным сэрцам
Да сябе прытуле?
Хіба з стрэльбы чужаверца
Чужаніца-куля.

Хто цябе спаткае міла,
Ў дом папросіць гожа?
Хіба дол, адно магіла
Разгарнуцца можа.

Што з таго — часамі сьніцца
Край, ў якім радзіўся?
Толькі мусяць сьлёзы ліцца, —
Лепі б і ня сьніўся!

15. Вясельле

Гэй, гуляй, ня думай,
Не глядзі панура!
Засьпявай, заіграй,
Загудзі віхурай!

Грошы ёсьць! Сала ёсьць!
Бутэль манаполькі...
Ты ня стой, трунак свой,

Пій, гуляй і — толькі!
Былі мы... Жылі там —
На роднай краіне...
А цянер тут — як зьвер...
Жыцьце наша гіне.
Гэй, гуляй, налівай!
Будзем піці, браце!
Што у нас? Цяжкі час?
Э! аб чым казаці!
Га-га га! Бач, нага
Сама ў бокі скача,
Заіграй, засьпявай!..
Не, брат: сэрца плача...
Дайце мне, дайце мне
Кварту не пустую, —
Я маё, я сваё
Сэрца пачастую.
От дык так! От дзе смак!
Эх ты, ведзьма-доля!
Яшчэ — не, мала мне...
Налівайце болей!
Гэй, крычы, не маўчы,
Сэрцу дай пацеху!
Заіграй, засьпявай,
Сьмеху, болей сьмеху!
А што?! Не, вы мяне
Не забілі, гады!
Вось жа п'ю, вось пяю
Зь сябручкамі рады!
Ты гуляй, не зважай,
Што сьляза на вочу, —
Гэта так, гэта я
Весяліцца хочу.
Пі, гуляй!
Граі, сьпявай!..

16. Журба

Сэрца болей не сьмяецца,
Сэрца плача жаласьліва.
Ці дасьць Бог, ці давядзецца

Быці там, дзе наша Ніва?
Думкі, праца — ўсё далёка!
Песьні, казкі ў пазабыцьцю...
Прад сабой я толькі вока
Бачу страшнага нябыцьця.

Волі, думак, шчасьця, сьмеху
Дайце мне! Хоць пакажыце!..
Але не... Мне на пацеху —
Вока страшнага нябыцьця.

Я б узяў матыку ў рукі,
Карчаваў бы, чысьціў поле,
Але — там... Я тут бязрукі,
Я бясьільны... Я бяз волі.

Сэрца плача, і я плачу;
Плачу з сэрцам галасьліва.
Дзе ты, дзе ты, краю родны?
Край далёкі, маці-Ніва?

17. Восень

Восень халодная, чорная, хмурая
Сунецца ціха, нячутна штодзень,
Хварбы наўкола паклала панурья,
Сонца хавае за чорную цень.
Збожжа пажатае зь ніваў пазвожана, —
Голья гоні самотна ляжаць,
Неба дажджліваю хмарай абложана,
Траўкай ня грае сваёй сенажаць.

Кветкі ня сьвецяць галоўкамі яснымі;
Кусьцьце бязь лісту, бяз красак стаяць;
З гэтымі восені днямі бяскраснымі
Цяжкія думкі у сэрца ляцяць.

Вольхі, рабіны, асіны зь бярозамі
Лістам пажоўклым тужліва шумяць:
«Хутка надыдуць завеі з марозамі,
Ветры зь сьнягамі ізноў наляцяць».

Толькі высокія хвоі іглістыя
Вечназялёны свой кажуць убор.
Днямі зімовымі, цёмна-імглістыя,
Будуць чарнець навакол, наузгор.
Зіму пачуўшы, мядзьведзь неспакоіцца,

Ходзіць па лесе, шукае бярлог,
Хмурны і злосны, пакуль супакоіцца,
Горш на скаціну, на людзі налёг.
Гусі і качкі гуртамі збіраюцца;
Хутка на поўдзень саўсім паляцяць.
Хеўра за хеўрай на рэчцы змяняецца;
Ўранку крычаць на вадзе, лапацяць.
Так непрыкметна часамі, дзянёчкамі
Восень змяняе. аблічча зямлі...
З гэтымі днямі асеньнімі, ночкамі
Думкі мне ў сэрца жудосны прыйшлі.
Старое нешта усё спамінаецца,
Толькі нясна, маўляў, праз туман,
Нейкі няведамы жаль уздымаецца,
Вабіць і цягне ўспамінак-дурман.
Сэрца баліць пад жаданьняў прымусамі,
Што за жаданьні — ніяк не пазнаць;
Можа, ляцеці адгэтуль за гусямі...
Можа, заснуць, каб нічога ня знаць?..

18. Мае думкі

Па-на горах сьнягі паляглі,
І даліны убраліся ў белі.
Мае ж думкі, як толькі маглі,
Хутка зь ветрам удаль паляцелі.
Паляцелі удаль, дзе няма
Гэтых гор — вартаўнічых няволі,
Дзе ня гэтак сурова зіма,
Дзе прыняў я і жыцьце і долю.
Паляцелі спытаць, паглядзець —
Як жывецца на роднай старонцы?
Як той брат-беларус мой жывець?
Ці высока узнялася сонца?
Там жа ўсё, як раней, як было:
Беднасьць, ціша кругом і цямнота.
Дзе там шчасьце! Жыцьцё зацьвіло,
Як намерсе якое балота.
Сонца нізка — ня грэе саўсім
І саўсім жа ня сьвеце бяз мала;
Раз блісьне дзе-нідзе — і паўсім,

І зноў сваю твар захавала.
Колькі ж будзеш ты спаць? Не пара
Табе часам, мой браце, праспацца,
Каля бацькаўскіх ніў і двара
Працаваці зноў шчыра узяцца?
І усё, што утраціў сплючы,
Пазьбіраці да роднае хаты?
Годзе спаць! І ня будзе начы,
Будзеш вольны, разумны, багаты!
І высокае слонца тагды
Будзе працу тваю аглядаці,
І пазбудзесься крыўд і нуды, —
Будуць людзі цябе шанаваці.

19. Навакол...

Сьнягі, ляды,
абрус жуды
назаўсягды,
на вечны час
ляглі.
Гара, скала
наўкол лягла
і узрасла
паўскрайны пас
зямлі.
Узрос на ёй
вялізаў-хвой,
туману з мглой
прытулак, лес
стары.
Прадзіўны мур
нярушных хмур,
як той каптур,
на бор узлез
з гары.
І сонца сьвет
здалёка, з гэт!..
Нябёс прывет
ня здужыць к нам
дайсьці.

Адны вятры
праз хмар муры
лятуць з гары
празь лес той сам
гусьці.

І разам зь ім
на жах благім
і добрым, ўсім
тужлівы сьпеў
вядуць:

«Засьні, засьні,
у ноч ўсе дні
перамяні
і нас ня гнеў,
ня гудзь.

Скалей, як лёд,
на сотні год
і сэрца лёт
спыні. Вярні
да сну.

А сонца сьвет
здалёка, з гэт...
Зь нябёс прывет,
мана. Гані
ману.

Гані. Раі
тых дум спыні,
і жаль стаі,
і кінь зь пяшчот
у цьмы.

На сьвет адны
твае паны
і вартаўны
табе пачот, —
то ж мы».

20. Ветру

Ветрэ, ветрэ вольны,
Стой, зрабі паслугу!
Буду спосаб меці,

Адзьдзякую другу.
Зьлётай, лёгкі, борзда
Ў край, адкуль я родам, —
Бацьку, матку ўбачыш,
Мілую заходам;
Ўбачыш гэнам, ворле,
Ў краю тым — старонцэ:
Брат мой беларусін
Гібее бяз слонца.
Ім усім паклонам
Нізкім ты: скланіся,
Хай жывуць, красуюць...
А потым вярніся.
Гэтта скажаш, браце,
Мне, што там убачыў.
Буду спосаб меці,
Паглядзіш, адзьдзячу!

21. Завіруха

Завіруха скача ноччу
Патарочай, плача, вые;
Пухавыя сыпе ў вочы
Сьнегавінкі мне; рагоча.
Йду навобмацк; ледзь жывы я,
Нежывыя суну ногі
Без дарогі. Цела ные,
Калянее; верставы я
Прамінаю слуп убогі,
Траярогі крыж збуцьвелы,
Пасівелы, цёмны, строгі.
Не чакаю дапамогі...
Прыступае нехта белы,
Асьмялелы. Вот ўсьцігае,
Акаляе, скамянелы,
Пасізелы, — абнімае.
Завіруха —
Рагатуха сыпе сьнегу
І ў прабегу шэпча ў вуха:
«Заначуеш — не пачуеш:
Я завею, я угрэю,

Зараз ляжаш, дзякуй скажаш,
Мне ты скажаш». Завіруха —
Рагатуха шэпча ў вуха.

Ажно чую: раптам злая
Улягае, уціхае
Завіруха. Замірае.
Праясьняе ў полі. Нікне,
Ані зыкне вецер-сватка.

Бачу — хатка.

Як тры зоркі, тры ваконцы
Пры гасьцінцу. Вераценцы
Дыму ў неба ўюцца, пнуцца.
Хатка, вокны, дым сьмяюцца,
Клічуць, вабяць, сустрачаюць,
Прывячаюць, запрашаюць.
Голас чую родных, мілых.
Ўзмацаваўшыся на сілах,
Крыкнуць рады: «Згінь ты, гора!»
А яно ў адказ гавора:

— Над табою
Сьнег гурбою.

22. Думкі ў чужыне

Гора мне цяжкае, гора бяспчаснаму!
Сэрца ўсё жаліцца, плача, баліць.
Хочацца к сонейку цёпламу, яснаму:
Хоць бы убачыць! Ўсю цяжасьць зваліць!

Доля мая, што мяне узбагаціла,
Думак, жаданьяў і сэрца дала,
Недзе гаман з маім шчасьцем утраціла, —
З горам падняла і мне падала.

Што там наперадзе, што там нязнанае,
Што там са зьдзекам мяне сьцеражэ?
Скрытна-варожае, з страхам чаканае,
Можа, і блізка на нейкай мяжэ.

Толькі ня сьмерць, — не аб ёй неспакоюся.
Сьмерць — гэта што! Гэта дар для усіх;
Прыйдзе той час, і я зь ёй заспакоюся,
Збыўшыся боляў і думак сваіх.

Іншае гора душу абцяжарыла, —
Камень цяжэйшы на сэрцы ляжыць:
Дні майго росквіту мглою абдарыла,
Ў жыцьці штодзённа за мною бяжыць.

Доля мая — гэта доля гаротная,
Сэрца дала мне, наўчыла любіць,
Дый прысудзіла яна ж, адваротная,
Век у сіроцтве, ў выгнаньні пражыць.

Што мне жыцьцё, хоць бы самае краснае?
— Волі ня маю! Ў няволі жыву.

Гэтае нуднае быцьце уласнае

Сьмерцю страшэннаю з болем заву.

Сокалам вольным і з пташшай гульлівасьцю

Я бы, здаецца, адсюль паляцеў...

Нельга і думаці, — доля бязь міласьці

Варту паставіла. Вораг абсеў.

Беднасьць — ня гора саўсім мне бяскарабнаму, —

Я багацей, замажней за другіх

І не зайздросчу багацтваў тых марнаму,

Досыць зь мяне бедных злыдняў маіх.

Покі варушацца рукі скарэлыя,

Праца мне будзе на радасьць, на сьмех.

Злотам багатыя, сэрцам зьнішчэлыя

Трутні ня мецімуць гэтакіх уцех.

Што мне багацтва? Бяз грошы, бяз золата

Быў бы магнат я, кароль, багатыр

Там, дзе пад націскам роднага молата

Жыцьце куюцца углыб і ушыр.

Жыцьце куюцца, і сонца ўздымаецца,

Сьвету праменьні льець з гарыні,

З доўгага сну дзе народ прачыхаецца,

Побыту шчаснага сьвецяць агні.

Там, дзе цяпер яшчэ сілы нячыстыя

Жыцьце карожаць, па-свойму вядуць,

Дзе ўстрапянулісь дубы густалістыя

І на курганах нямоўчна гудуць, —

Можа, і я з сваёй слабаю сілаю

Там працаваці бы крышку памог;

З гэтаю працаю шчыраю, мілаю

Сьмерці спаткаў бы спакойна парог.

Можа... А можа, ня ўбачыці гэтага?

Можа, суджона тут век мне пражыць?

Дні адзіноты, сіроцтва бяссьветнага

Грудай каменьяў ў душы валачыць.

Страшна мне гэта, і ўсё ж не ядынае
Так навалілась, гняце ў глыбіне, —
Горшая мука ўтрапляець, што сынам я
Быць перастану сваёй старане.

Памяць ня доўгая, любасьць ня вечная;
Сірасць, бязлюднасьць — іх трудна нясьці;
Мо', пажагнаўшыся з старым, на вечнае
З шляху зьвярну, па другім каб ісьці.

Страшна мне нават аб гэтым і згадываць,
Страшна і думаць, і я не хачу.
Толькі ж надзеі ня маю чым здаваць,
Сэрца і сьлёзы ссушыць уваччу.

Вось у чым гора бадзязе бяшчаснаму,
Вось чаму сэрца маё так баліць,
Вось чаму хочацца к сонейку яснаму —
Хоць бы убачыць, тым цягасьць зваліць!..

Цяжка мне, праўда. Ці ж трэба мне жаліцца?
Цяжка ж другім — іх мільёны усіх, —
Жыцьце іх рушыцца, б'ецца і валіцца,
Гінуць надзеі і думкі у іх.

Многа на сьвеце усякага творыцца!
Многа хто вершаў аб гэтым злажыў.
Часам паслухаеш, хто разгаворыцца,
Бог яго ведае, як яшчэ жыў?!

Біўся зь няпраўдай, зь бядой і гаротаю,
Сэрца у попел няшчадна спаліў,
Сілы ўсе страціў у бойцы зь цямнотаю,
Кроў, не рахуючы, кроў сваю ліў!

Што ж тады плакаці мне, маладзейшаму?
Я ж не прайшоўшы пуціну сваю:
Сэрца асталася. Не, весялейшаму
Трэба мне быць, а я плачу-пяю.

23. С песьняў няволі

Праўду мусім ведаць, браце:
Покуль мы ня ў роднай хаце,
Не на ніве покуль роднай, —
Нашай думачцы ніводнай

Век ня спраўдзіцца, ня збыцца —
Мусім ў цеснай клетцы біцца
Нашых думак, і жаданьяў,
І няволі наляганьяў.

У гароце, у няволі
Без пасьпеху, а паволі
Нешта розум ў нас вымае,
Смокча душу — выпівае
І за шыю душыць больна,
Што часамі мімавольна
З болю гэтага заплачыш,
Што аж слонейка ня бачыш!

Мусім ведаць, што мялеем,
Што паволі ўсё малеем,
Не жывём, але канаем, —
Зранку долы вымяраем
І надзею штодзень губім,
Хоць яе, як жыцьце, любім.

Нашы брацьця — там, на волі,
Паляглі моў-ся на полі,
Чыстым полі ваявецкім,
Велькім колам маладзецкім,
З пасячонымі плячыма,
З выпалёнымі вачыма.

Мы зьявілісь зь яснай казкі,
Братняй міласьці і ласкі,
З краю-Далі, краю-Сьвета,
Дзе цяплюхна, вечне лета, —
А нас кінулі у пушчы,
Ды у холад, дый у гушчы,
Дзе брат з братам вечне б'юцца,
Спруцянелі, а дзяруцца.

Мы хацелі даць ім сьвету,
Зруйнаваці пушчу гэту,
Даць ім міласьці прагненьне,
Дзён шчаслівых даціменьне...
Мы ішлі вялікім валам,
Войскам буйным а зухвалым,
Ды ня стала нашай мочы:
Сьвет слабейшы быў ад ночы...

Што ж? Няхай! Няхай так будзе,
Мусіць, гэтак доля судзе.

Цяжка, страшна жыці, праўда,
Дык цярпеці ж нам ня наўда.
Так на моры-акіяне
Часам хваля перастане...
Можа ж, прыйдзе навальніца,
Толькі б ветрыку зьявіцца!
Будзем ў неба цікавацца,
Будзем зорак прыглядацца;
Без пакоры у пакоры
Перабудзем сваё гора.
Мо' і нам аднекуль зь неба
Скажуць: «Чуйце, ўстаньце, трэба!»
І ўзмацьняць. Парвуцца путы,
Будзе вольны, хто закуты.
Не адны, а з грамадою,
Разам зь людзьмі, Чарадою.
Пойдзем поплич зноў у далі,
Скуль прыйшлі і скуль паўсталі.
А калі ж ня хопіць сілы
Ўстаць на гэты вокліч мілы, —
Сэрца хоць мацьней заб'ецца,
Твар пахмурны усьміхнецца.
Можа ж быць, раней загінем,
Дык усё ж мы сьлед пакінем,
Бо, браток, хоць промень сьвету
Прынясьлі мы ў пушчу гэту!

24. Вечнай памяці Т. Р. Шаўчэнкі

За тысячу вёрст ад радзімага краю,
У стэпу, пустэчы бязлюднай
Сумуець казак па загубленым раю,
Па маці-Украіне цуднай.
Няма яму волі, пад вартаю пільнай
Начуе і днюе і ходзіць,
Ніводнай ня мае людзіны прыхільнай,
Самотна дзянёчкі праводзіць.
А думка, як віхар, імчыцца, нясецца
Ад берагу мора Аралу
На родну старонку, дзе вораг сьмяецца
І ўсіх абдзірае памалу.

Ў душы яго ласка, каханьне малююць
Пакутніцы вобраз бяз сказы.
Ах, мучаць Украіну, рабуюць, ганьбуюць!..
Імчацца, нясуцца абразы:

«Вее вецер, сонца грэе
На сьцяпу шырокім,
Што відаць здалёк, чарнее,
Дзе курган высокі?
Сьляпы гэнам на бандуры
Перабэндзя грае,
Аб казацтве, аб гетманстве
Сам сабе сьпявае:
«Ой, лунала наша слава,
Аж у званы білі!
Меч гетманскі і булава
К каралям хадзілі.
Мелі славу, мелі долю,
А цяпер прапала;
Мелі шчасьце, мелі волю,
А цяпер ня стала;
Стогнуць, плачуць стэп і людзі
Пад чужой рукою,
Вораг цёмны ўсьсеў на грудзі,
Не даець спакою.
Дзе, Багдане, слаўны Хмелю,
Дзе ты? Адгукніся!
За народ наш, за Ўкраіну,
Браце, заступіся».
Слонца грэе, вецер вее,
Па стэпу разносіць
Тыя словы залатыя, —
Да касцоў даносіць.
 Ўчулі людзі праўды слова,
 Засьпявалі ціха
 Аб тым зьдзеку, паняверцэ,
 Панаваньню ліха.
Пан аконам — бочка піва. —
Цівуны у злосьці:
«Нуж-ма, хлопцы, жыва, жыва!
Бо зьдзяром да косьці!»
 Сорам, сорам!.. Люд пакорны
 Галавой схіліўся...
 Пане, пане — гадзе чорны,

Каб ты зь сьвету збыўся!..»

Адна за аднєю праносяцца зьявы,
Мігцяцца безупынна абразы,
Нявольнічы побыт, і сьлёзы крываваы,
І зьдзек глузаваньня, уразы...

Туды, да няшчасных, у думцы сягае
Пясьняр гэніяльны прыгону
І Богу на небе любіць прысягае
Народ свой — любіці да скону.

25. *** Эх, сягоньня...

Эх, сягоньня, ў гэту ночку
Я ўцяку адгэтуль проч!
Шэрым воўкам па лясочку,
Хай дагоніць, хто ахвоч!
Хай тагды сярод дарогі
Станець хто — ня будзе рад:
Чорны вуж абкруціць ногі,
Буду вужам, буду гад!
Хай тагды шукаюць ў лесе
Цёмных, вузкіх, воўчых троп!
Як арол у паднябесьсе,
Я ўзьлячу над земскі строп.
Ў небе роўным, чыстым шляхам
Яснай зоркай палячу
І скачуся па-над дахам
Роднай вёскі і ўскрычу:
— Гэй, хто ёсьць тут! Люд галодны,
Люд пакутны! Да мяне!
Станьма, брацьця, ў шых паходны —
Наша гора праміне.
Досьць нам зь нядолі віці
Ценкі жыцьця свайго пас,
Слухай, люд: прынёс я віці,
Хто за мною, брацьця? Час!
Ўстануць, рушаць: «Проч з дарогі!
Хто нам хоча заступіць?
Мы пайшлі, мы, люд убогі,
Ўсё узяць ці ўсё згубіць...»

Думкі, думкі-звадыяшкі,
Ах, ня мучайце мяне!
Вам ўсё гульні, а мне цяжка,
Мне няволя не міне...

26. На сьмерць

Памёр ты, татачка, ўспакоіўся навекі!
На вочы сумныя насунуліся векі,
Прыціснула іх сьмерць мацьней за чужанца.
І вот айца
Ня стала, родны мой, ад сьмерці тваяе.
О, сьмерць бязь літасьці, ратунак ты і кара!
Нашто ж яму, як тая чорна хмара,
Заслонай вечнаю ты стала прад вачмі?
Скажы, сьлязьмі
Нашто пасквапілася радзіны ты мае?
Ах, родны, блізкі мой! Гаротны і бяздольны,
Жыцьцё сваё, той шлях, няўдатны і нявольны,
Ты з больлю цяжкаю у сэрцы перабыў
І свой згубіў
Апошні стон, адзін, ў чужжсьцьве, ў цішы.
Бясшчасны тата мой! Усім адна дарога...
І торганья разлукі ня так катуюць строга,
Як тое, любы мой, што ў ноч, ў апошню ноч,
Ў цябе із воч
Сьвяза скацілася аб скрыўджанай душы.
Дратуе сэрца мне, цьвікі ў мазгі ўбівае,
З грудзей і боль, і стоны здабывае
Здагадка страшная: ў гадзіну ўсіх гадзін
Ты там адзін,
Маўляў, бясплеменьнік усім чужы, сканаў...
Адно бліжэйшае, адно б хаця стварэньне,
Хаця б ня роднае, хаця бы на здарэньне,
Прасіў Вялікага к табе хутчэй паслаць,
Каб зь ім аддаць
Сваім апошні свой, гарачы свой прывет.
Ня меў Ён літасьці, ня даў табе спакою,

Ў самоце, ў больніцы жалезнаю рукою
Ён сэрца кволага спыніў нятрвалы рух
І бедны дух
Прымусіў твой пакінуць гэты сьвет.

Казаў: «Маліся ты». За што ж, каму маліцца?
Ці ж можна праўду нам знайсці, калі маніцца,
У неба чорнае ўляпіўшыся вачмі?
З журбай, зь сьлязьмі
Нясьці туды сваю найбольшую з надзей?

Пабач, гаротны мой: ці ж тыня моцна верыў?
Сьвятою праўдаю ці ж кожан шаг ня мерыў?
Сьлязьмі крывавымі ня плакаў? не прасіў?
Ня ўсё знасіў,
Запомнены празь неба, нязнаны празь людзей?

Ці ж меў ты, родны мой, хоць дзень на адпачынак?
З гароты, зь беднасьці ці знаў перапачынак
За веру гэтую? Ці ж не балеў ты заўсягды,
Ня сох зь бяды
З душою прэснаю, адкрытаю да ўсіх?

Салодкіх мала хвіль, а горкіх натт багата
Памеў за жыцьце ты, мой родны, бедны тата,
А можа, горкую табе і я хвілінку даў,
Не спагадаў
Табе калі... Цяпер за гэта выбачай.

Няхай пуховаю табе зямелька будзе,
Няхай спакой табе твой Пан прысудзе.
Я некалі прыйду пад той убогі крыж,
Дзе ты ляжыш.
І там наплачуся. А пакуль што — прашчай!

27. *** Думкі-дыямэнты...

Думкі — дыямэнты, краскі жыцьця,
Песьні — вас гэтак люблю,
З вамі салодкіх гадзін забыцьця
Часам і я пазнаю.
Жыцьце-няволя ў чужой старане,
Працы надмернай яром

Зараз знікаюць, бы ў госьці ка мне
Вы паказаліся ў дом.
Слухайце ж, думкі: як прыйдзе мой скон,
Ў хатку зьяціце ка мне,
Хай перадсьмертны уцішыцца стон,
Сэрца на момант спачне.
Хай засьпяваю, як лебедзь, калі
Прыйдзе гадзіна яму,
Ўзьнёсшыся ў неба ад маці-зямлі,
Рыне ў адвечную цьму;
Хай засьпяваю аб сьне залатым
Веку людскога радства,
Роўнасьці, вольнасьці, брацтва — аб тым
Веку красы хараства.
Можа, пачуўшы прадзгонны мой сьпеў,
Сьціхла б на сьвеце вайна...
З радасным духам бы я паляцеў
Ў царства каханья, відна.

28. Вясна

Эх, вясна, вясна!..
Як прыйшла яна,
Прынясла сьвятла,
Прынясла цяпла,
Наліла ў лагох
Сьнегавой вады,
Расьцьвіла ў лугох,
Распляла сады,
Прабудзіўся лес
На вясеньні шум,
А глыбокі сум
Мне ў душу улез...
Першыя гусі ужо праляцелі,
Палі на рэчцы, узгорак абселі,
Гвагалі доўга, нараду сабраўшы,
Потым згадзіліся, дось пакрычаўшы,
Ўзляцелі высока над сосны, над елі
І недзе прапалі ў нябескім касьцелі...
Ах, каб крыльля, крыльля мне
І той лёт гусачы,

Я прапаў бы ў гарыне,
Хто б мяне і бачыў!
Раз у параз, раз у раз
Ў неба б біў крыламі...
Гусі, гусі, я да вас,
Я лячу за вамі!
Дзе былі вы? Што было там?
Дзе жылі вы? Над балотам?
Мо' ля рэчкі? Мо' ля хаткі?
Ля сялібы майго таткі?
Мае маткі, майго браткі
Вы ня бачылі часамі?
А сястрыцы? А дзявіцы,
Маёй любы,
Вы ня бачылі часамі?
А у шлюбы
Не збіраецца сястрыца?
Не? А любя, чараўніца?..
Ці там ймгліста,
Ці там ясна?
Красна? Міла?
Гусі! Шчасна?..

29. Nocturno

Спаткаў сягонья я сваю Нядолю,
Знайшоў яе у сіненькім ляску.
Брадзіў бяз мэты я, душа гарэла з болю,
І думаў: будзе мне лягчэй у халадку.
Спаткаў, пазнаў яе і вось пытаю:
— Скажы ты мне, Нядоленька мая,
Багата жыцця кніг яшчэ перачытаю?
Калі і на якой чытаньне скончу я?
Скажы, ня крыйся мне, мая камратка,
Дзянькі мае маркотныя чаму?
Адзін ў адзін ідуць, ва ўсіх адна апратка,
Як душы грэшныя ці вінныя каму.
Чаму, яшчэ скажы, мая ядына,
Люблю зямлю, вялікі жыцця ток,
Як неба зорачкі, каханьнем моцным сына,
А сам — адлучаны ад дзераўца лісток?

Яна у вочы люба мне зірнула,
 Ўзлажыла белы ручанькі на мне,
 Маўляў, сястра мая, да сэрца прыгарнула,
 Часамі так цябе каханка прыгарне.
 — Чакай, харошы мой, пакінь задумы!
 Душу сваю пытаньнямі ня муч,
 Зірні на гэты лес, прыслухайся у шумы,
 А можа, знойдзеш ты жыцьцёвы вечны ключ!
 Стаіць магутны лес, ізноў убраны
 Ў зялёны ліст дагледлівай рукой,
 І п'ець спажыўны клёк, старыя гоіць раны...
 Зірні: якая моц! Зірні, які спакой!
 Штогод ўміраець ён парой асеньняй,
 Каб зноў аджыць, убачыўшы вясну.
 І гэтак ўсё ідзець чаргою пераменнай:
 То скіне сон з вачэй, то зноў ідзець да сну.
 Расьцець дубочак тут, — які зялёны!
 Другі, стары, калодаю палёг;
 І сын ідзець ўгару, як бацька ў час мінёны,
 Што даў жыцьцё яму, а сам зваліўся ў мох.
 Цячэць ручайка вось, і ту ж ня стала!
 Няма яго, схаваўся у зямлі,
 А недзе — тамака рака зямлю прарвала,
 І воды тэй ракі па лузе пацяклі.
 І ты, о, любы мой! Як лес зімовы,
 Заснуў, ляжыш, ня можучы устаць,
 Але наступіць дзень вясёлы, пекны, новы,
 І радасьць вольнасьці павінна завітаць.
 Дзянькоў маркотнасьць ты сваіх ў распачы
 І тэй сваей адлюднасьці ня гудзь:
 Пакуту Рок табе, шчасьліваму, прызначыў,
 І ўдзячным за яе Вялікаму ты будзь.
 Няма пакуты дзе — няма пазнаньня,
 Душа тагды лагчынамі паўзець,
 А што гарчэй, скажы, цяжэй перапаўзаньня?
 А што страшней яшчэ, як вочмі не глядзець.
 Аб сьмерць пытаеш ты? Калі сканчыцца
 Жыцьцё тваё, — міленькі, не пытай!
 Спрабуй ад думак тых, ад хворых палячыцца,
 Прыходзь у гэты лес — паветра тут глытай.
 Жыві, каб жыцьце даць другім, малодшым,
 Як дуб стары, што ўздаваў дубка.
 А там... ручайка зьнік! І мы пуцём каротшым

Пайдзём ў зямлю за ім, каб выплысьць, як рака.

30. *** Дзяўчыначка-сэрца...

Дзяўчыначка-сэрца, сябе не трывож,
Ня песьці надзеі і жалю ня множ.
З табою пабрацца мне волі няма, —
Даўно заручыўся я ўжо са трыма:
Айчызна, — я ёй у няволі жыву,
Штоноч яе бачу, маўляў, наяву,
За ёю сумую, журуся адно,
Бо шчырым каханьнем зьвязаўся даўно.

Другая: матуля. Радзіўся калі
І голас мой першы падаў на зямлі,
Замучаны твар усміхнуўся яе:
«Сыночак мой любы», — вітала мяне.
Аб трэцьцяй, дзяўчынка, скажу, што яна,
Другое ня знойдзеш — на сьвеце адна:
За краты няволі паслала «люблю»,
Дык хіба ж з табою яе падзялю?
Пакінь жа, галубка, з каханьнем сваім!
Шукай сабе шчасьця за кім за другім;
Пяшчоты, залёты ня траць ззадарма,
Даўно заручыўся я ўжо са трыма.

31. Мая любя

У любы маеі дый косы ільняныя й вочкі нябескія,
Губкі вішнёвыя;
І шчочкі ружовыя, шыйка і ручкі, як бель лебядзіная, —
Грудкі пуховыя;
І голас у любай, як ў лесе зьвінючай, бліскучай крынічанькі
Сьпевы адвечныя;
А ўсьмешка каханай — ў зялёным аксаміце лугу мурожнага
Перлы сланечныя;
Ідзець каралеўнаю, добрай, ласкаваю, роўнай паходкаю,
Ціха ступаючы;
Заўсёды ўсьміхаецца думцы захованай, ў сэрцы мілосную

Песьню сьпяваючы;
Вяночкі штовечара ў рэчку спушчаючы, кажа: «Плывіце вы
Разам з вадзіцаю!
Скажэце каханаму: станем прад Богам мы параю шлюбнаю,
Хоць бы з грамніцамі».
А гэтак далёкая! Так яно, зорачка захаду раньня,
Будзе і станецца.
Над нашым каханьнейкам людзі ня сільныя, леты ня ўластныя —
Хай жа мінаюцца.

32. *** Хто сказаў...

Хто сказаў: «І я з народам»,
Хто зь ім поплич стаў, як з братам,
Хто пайшоў зь ім роўным ходам
К роўным зыскам, к роўным стратам, —
З тым і я. Няхай жа ліча,
Будзе трэба — хай пакліча.
Хто ж сказаў, а потым здрадзіў,
Хто пайшоў, а потым кінуў,
Хто ў душы сумленьне згладзіў,
Ў кім апошні сорам згінуў, —
Хай дрыжыць. У дзень прысуду,
Ў страшны дзень, я сьведчыць буду!

33. Ідуць гады

Ідуць сабе гады, ідуць,
Бы карагод, бясконца,
Што ў небе зорачкі вядуць
Ля месяца, ля сонца.
Ідуць сабе гады, ідуць —
І чалавек за імі.
Куды цябе яны вядуць
І сьцежкамі якімі?
«Няведама мне, скуль усё і што я;
Няведама мне сама сьцежка мая,

Няведама мне, і куды я іду.
Пытаньня ня маю, ці што там знайду,
Ня ведаю жыцьцё, ці шчасьце, ці не, —
Пачалося гэта, браток, не на мне».

Ідуць гады, ідуць гады,
І зь імі ўсё на сьвеце.
Сягоньня ты, а йшлі дзяды,
А заўтра пойдучь дзеці.
Ідуць гады, і ты ідзеш
Ўздагонь за імі, зь імі.
Нашто, скажы мне, ты жывеш
І з думкамі якімі?

«З аднэю я думкай у сьвеце жыву,
Настаўнікам ўзяўшы і лес і траву,
Крыніцы, і кветкі, і цемру, і сьвет,
І месяц, і зоры, і сонца прывет.
Прысуджаны шлях свой рабі дарагім,
Красуйся на радасьць сябе і другім».

34. Навука

Казаў настаўнік мне (ён блізкі быў Прароку,
Які жывым узняўся ўвыш, ў блакіт нябескіх сфер):
«Мой сын, з пачатку мы падуладны пану-Року —

У гэта вер.

Які бы крыж табе ні выпаў ў жыцьці гэтым:
Галеці век чы быць царом і царскі мець пасад,
Ў балоце бросьнеці чы йсьці к нязнаным мэтам, —

Яго загад.

І вось калі табе трываць ня хопіць змогі,
І цяжкім здасца крыж табе і доля вельмі злой,
Ня трэба, сын, шукаць лягчэйшае дарогі, —

Ідзі старой.

І мусіць час настаць: убачыш сьвет праменны, —
Ідзець ўладар адвечны твой, яго спаткай здалёк,
Узьдзеўшы бітвы меч на свой паяс раменны.

І скажа Рок:

«Ідзі хутчэй, слуга! Спавіты сьвет маркотай,
Ў ім крыўды легіён забраў зямлі апошню чвэрць,
Нясі ж свой праўдзе меч. — Мой сын! ідзі з ахвотай
На чэсьць і сьмерць».

35. Адбітак

Дзіўлюся я на зьяньне ясных зораў, —
І сумна-сумна так, што я ня разам зь імі,
Што жыць ня лёс мне ў вышыне нагорнай
І сьцежкамі хадзіць па небе залатымі.

Сярод нязнаных мне, ня бачаных прастораў
Раўнінай той, што зьвецца Бесканечнасьць,
Я лётаў думкаю б і воляй непакорнай
І, можа б, там пазнаў цябе, Адвечнасьць.

Дзіўлюся я на зораў ясных зьяньне,
На сьцежкі іх, ўсё тыя ж, як прад векам,
І сумна гэтак мне, і родзіць сум пытаньне:
Нашто пачаўся я ад Бога — чалавекам?

36. *** Як ліст вярбінкі...

Як ліст вярбінкі маладой,
Што вецер злосны адарваў
І кінуў ў рэчку і з вадой
У даль няведаму пагнаў, —
Плыву сабе. Рака мая — жыцьцё,
Па ёй плывуць і кветкі і сьмяцьцё.
Я раз спытаўся у вады:
— Скажы, адкуль ты прыцякла?
Яна сказала: — З-пад грады
Каменных гораў уцякла.
— Куды ж бяжыш? — Цяпер бягу над спад
У мора сіняе. — А вернесься назад?
— Над мной закон — колазварот.
Плыву я з мора ў акіян
І стуль зьбіраюсь ў паварот,
Калі узьнімецца туман
І ўзьляжа ноч. Лячу хутчэй тагды,
Цячы ракой з-пад горнае грады.
Як ліст вярбінкі маладой,

Што вецер злосны адарваў,
І я плыву сваёй ракой,
Жыцьцём якую хтось назваў.
Нясець яна і кветкі і сьмяцьцё...
А ты ж скажы, ці вернешся, жыцьцё?

37. Нізнаны госьць

Дзіцятка малое у жыцьце прыйшло.
Спытаўся яго я: — А дзе ж ты было?
Скажы мне, пісклятка, ў якіх гарадох?
Скажы мне, дзіцятка, ў далёкіх краёх?
Скажы, анялятка, ці доўга блукаў?
Скажы мне, ягнятка, каго ты спаткаў?
Скажы мне, малое, ці быў ты ў раю?
Скажы, залатое, ці долю сваю
У Эдэме ўбачыў, спаткаў, палюбіў
Ці што, неабачны, благога зрабіў?
Напрыкрыўся ў небе? Ці сум сустрачаў
Па іншаму жыцьці, што гэтта пачаў?
Скажы мне, малое! Хачу я пазнаць,
А дай, залатое, цікавасьць спагнаць.

І ціхай задумы заслона зыйшла
З спакойнага твару, і хмарка найшла,
З блакітненькіх вочак, што зь неба прынёс,
Скаціліся сьлёзкі — дзьве пэрлінкі сьлёз.
Аб чым яно плача? аб райскіх садох?
Аб кветках праменных? анельскіх сьпявох?
Аб чыстасьці, яснасьці, сьвятасьці душ?
Тварца маястатнасьці? Дзеткі, чаму ж?
Аб чым ты заплакала? Мне у адказ
Скаціліся новых дзьве пэрлінкі ўраз.

38. Матчын дар

Як радзіла маці мяне ў цёмну ночку,
Дык дала скрыпіцу: «На, іграй, сыночку!
Грай сабе на шчасьце, грай на добру долю,

Граі на век даўгуткі, граі на вольну волю». Помню, дзіцяніткам з тугой я ня знаўся, Жыў, як тая птушка, граў і забаўляўся; Дзень мне быў спакойны, ўночы сон бязгрэшны, А цяпер застаўся я навек няўцешны. Ой, чаму ж, матуля, жыцьце-скрыпку дала, Як іх шанаваці дый не навучала? Гэта ж падзівіся — я адкрыцца мушу, Што сапсуў скрыпіцу, што згубіў я душу. Здаўна, сівакрыла, шчасьця я ня маю, Долі я ня бачу, радасьці ня знаю. Граю, праўда! граю... А на сэрцы важка, А у сэрцы больна, аж трываці цяжка. Тыя не прыходзяць песьні-весьялушкі, Як пяе зямліца, як шчабечуць птушкі. Жаль з нудой заплачуць, глуха як зайграю... Маю я скрыпіцу, а душы — ня маю!

39. Змора

М. В.

Сэрца, спаць хачу я, спаць!
Заўтра рана ўстаць мне, ўстаць.
Вочы сьлепіць сон мне, сон,
Ў вуха шэпча ён мне, ён:
— Не журыся, палажыся, адпачні,
Мардаваньне, сумаваньне адгані.
— Заўтра зрана, сьвет ня сьвет,
Выйдзеш з хаты з гэтай, з гэт,
Стаць на працу мусіш, стаць,
Здаць прыгоны мусіш, здаць.
Не мардуйся, не крапуйся, адпачні,
Думаваньне, сумаваньне адгані!
Рыбка, спаць хачу я, спаць!

40. Літаньне Адзіноце

Зноў я прыходжу у часе зьмярканьня
Складаю Літаньне, нясу Табе даньне
Ад сэрца свайго, Адзінота;
Можа, раней, як яшчэ не радзіўся,
Табе быў адданы, Табе прысудзіўся;
Крулева мая, Адзінота;
Можа быць, маці, калі спавівала
І ночы ня спала, над люлькай сьпявала,
Аддала Табе, Адзінота;
Меў я ад родных пяшчоты — упады,
Мне мамка-галубка і ўсе былі рады,
А Ты — над усіх, Адзінота;
Ты надавала мне брэдняў у садочку
Ля хаткі радзімай, ў вішнёвым куточку,
Дзіцяці яшчэ, Адзінота;
Ласка Твая, што ўсяго навучыўся,
Ў жыцьцё, і ў людзей, і ў Цябе улюбіўся,
І воля Твая, Адзінота;
Сьмерцю сваёю — ці наглаю згіну,
Ніколі Цябе я ужо не пакіну, —
Ня здолеці мне, Адзінота.
Часам Табе пасылаю праклёны,
Зубоў скрыгітаньне, уразаў мільёны
Ўладаньню Твайму, Адзінота;
І дух непакоры, руіны, паўстаньні
Над ўсе пераможны, кідае ў расстаньне,
Абы ад Цябе, Адзінота;
Потым прыходжу пануры, пахілы,
Хачу падзівіцца на вобраз Твой мілы,
Пякнейшы за ўсё, Адзінота!
Ты ж, як матуля, прытуліш і прымеш,
Ашушкаеш ласкай і тугу сунімеш,
І зноў я з Табой, Адзінота!
Гэтак, нявольны ніколі сабою,
Прыходзіў сягоньня па спрэчцы з Табою
Ў пакоры. Прымі, Адзінота!

41. Начлег

Сьпіць душа, і розум сьпіць,
Смачна, без трывогі,

Піць і есьці, есьць і піць —
Клопат ўвесь нямногі.

Лёгка так. Ня маеш дум...
Ў прочках гдзесь маркота...
Боль прайшоў, уняўся сум, —
Спаць адно ахвота.

Сьпіць душа... і розум сьпіць!
Часам нехта ўзбудзіць,
Нібы ўстыдзіць, нібы кпіць,
Нібы крышку судзіць:

«Сорам, брат...» А далей слоў
Я праз сон ня чую.
Зьнікне голас, ціха зноў...
Ў ясны дзень — начую.

42. *** Скажы, братухна...

Скажы, братухна, калі параньне?
Калі сьвітаці пачнецць у нас?
Прамчыцца ночка, і сонца ўстане,
І дасьць вясельле, і дасьць пакрыс?

Скажы, братухна, калі прачнуся
Ад тэй навалы, ад тэй жуды
І зь ветрам буйным гуляць пушчуся
На сьвет, на людзі ці хоць куды?

А можа, браце, і сонца ўстала?
І льець праменьні на лес, стэпы?
Ды так глыбока душа запала,
Што я нявістны, што я сьляпы?

43. Ноч

У гэту ноч мне няўмоч —
Няма сілы чакаць і маліцца...
Каб я ўмеў, каб я сьмеў
Узьляцець, паляцець ці разьбіцца!

Як сакол, як арол,
Я падняўся б высока страшэнне,
Я б узяў, я б украў
І сабе і усім адпушчэнне.
Калі ж не, калі б мне
Адпушчэння на небе ня далі,
Я б маліў, я б прасіў,
Каб і крыльлі мае паламалі.
І тады, наўсягды
Папрашчаўшыся б зь небам, зямлёю,
З гарыні, з вышыні
Паляцеў бы за сьмерцю сваёю.
Але ж не, то ня мне
От такая вялікая доля:
Узьляцець-паляцець
Ці упасьці разьбітым на попе.
Не пры нас сьвяты час
Вызвалення людскога настане,
Мо' празь век чалавек
Да вялікага жыцця устане.
Безь бяды, без жуды
Будзе жыць-панаваць, весяліцца;
А для нас — цяжкі час —
І чакаць, і цярпець, і маліцца...

44. 3. Б-ку

Хрыстос нарадзіўся! Хрыстос нарадзіўся!
Сьпяваюць у небе анелі:
Збавіцель для сьвету на сьвеце зьявіўся,
Збавіцель, якога ня мелі!
«Хрыстос нарадзіўся!» Каб гэтая праўда
З'ісьцілася, браце, сягоньня...
Каб ўстала на сьвеце вялікая Праўда,
Што крыўду у цемры прагоне.
«Хрыстос нарадзіўся!» Ці ж мала мы чулі
Такою зь нябёс абяцанку?
А вочы свае ледзь ад сну разамкнулі, —
Няма і ня відна паранку!

«Хрыстос нарадзіўся!» А дзе ж яго знакі?
Цяпер я Тамаш і ня веру.
Здаецца мне сьвет, як і быў, адзінакі,
А ў ім лютаваньне над меру.

«Хрыстос нарадзіўся!» Не, хіба што будзе
Яго нараджэньне. Мы знаем,
Яго дачакаюцца іншыя людзі, —
Ня мы дачакаем.

45. Малітва

Я бачыў: Сын Яго стаяў
На пушчы і маліўся
І словы ў гневе прамаўляў,
А твар слязьмі абліўся.
— Ах, дай мне, Ойча, моцных слоў!
Маланак слоў палючых,
Бо кроў мая сачыцца зноў
Із ранаў тых балючых...
Дзівіся, Пане, слабы я,
Саўсім ня маю сілы;
Гарыць, баліць душа мая, —
О, дай жа моцы, Мілы!
Паглянь: паўсюдах з краю ў край
Рабунак, глуз пануюць,
І льецца сьмех тых чорных зграй,
І ўсё зь зямлёй раўнуюць.
Зірні: дзе пекнасьць тая, што
Надаў нам, Міласьцівы?
Тваіх правоў трымае хто,
Братэрства, згоды хцівы?
Схініся к нам Ты і абач:
З гадзінай горш жывецца,
Цяжэе боль, мацьнее плач,
Галоў ўсё болі гнецца.
Паслухай ноччу, ўдзень, Сьвяты,
Скажы маўчаці звонам, —
І колькі жальб пачуеш Ты!
Зямля азьвецца стогнам...
Узглянь: навокал чорны сьвет,

Прыцьмена праўды слонца,
Надзеі ў людзях болей нет, —
Пашлі ж ім Абаронца!
Ах, дай мне, Божа, гэтых слоў,
Зямля б ад іх траслася!..
Баляць бо раны мае зноў,
І кроў зь іх палілася...
Пашлю тады маланкі ў люд,
Ў бясшчасны той брадзіці,
Блішчэць, яскравец там і тут,
Праўдзівы гнеў будзіці.
Мільёны кіну перуноў
У тых, каго я знаю,
У тых, маю што сочуць кроў,
У тую чорну зграю.
Тагды ізноў, як колькі раз
На сьвеце ўжо бывала,
Настане Твой вялікі час,
Твая засьвеціць хвала.
Малюся ж, — дай мне гэтых слоў!
Сцаліш мяне, паможаш;
Гарыць душа, баліць ізноў...
Вялікі! дай, як можаш!

46. Паэту

Што кажаш мне, паэт, а праўдзе тэй, што будзе?
Мне сэрца кроіцца ад крыўды нашых дзён!
А бачу добра й сам: ідуць да праўды людзі,
Расьцець яе жаўнер, і шырыцца загон
Марудна, братачка! І покуль сонца ўзыдзе,
Дык вочы выесьць нам салёная раса,
І покуль першы дзень людскога шчасьця прыйдзе,
Мільёны сэрц праткне гароты злой каса.
Пакінь, пакінь сьпяваць а праўдзе тэй, што ў небе!
Яна чужая нам, таемных праўда сіл;
Яна ня сходзіць к нам ў канечнае патрэбе,
Калі пакуты дзень так доveg і ня міл!
Прашу цябе, мой брат, сьпявай аб нашым горы,
Аб тым, што ёсьць цяпер і што даўней было,

І што на ўсякі твар кладзець, як плуг, разоры,
І што ў мільёнах душ разоры правяло.
Прашу цябе, сьпявай аб горы песьнь адну ты
І наш гаротны лёс рабі яшчэ цяжэй,
Тагды, убачыш сам, парвуцца духа путы
І будзе ясны дзень да нас тагды бліжэй.

47. Слабасьці

Няхай душы, каторай Бог надаў любоў,
Праклёны — грэх, — аб гэтым буду знаць я!
Клянупа цябе, клянупа цябе ізноў і зноў,
І буду праклінаць я.
То ж ты ка мне прыйшла, як волю адабраў
Тыран маю, скуў цела ланцугамі,
І думкі вольныя з душы павыдзіраў,
І растаптаў нагамі!
То ж ты прыйшла тагды і стала ля вакна
І ў вочы мне зірнула цераз краты,
Ты, подлая, ніхто, як ты адна,
Ты будзь праклята!
То ж ты мяне, як маці, моцна абняла,
Сьлязой спаўчуцьця бледны твар абліла,
Што хвіля ясных зор, сьвятых ахвяр прайшла, —
Ты гэта гаварыла!
То ж ты казалася мне, каб я, хаця на час,
Зьмірыўся бы, пакуль тыран катуе,
А ён усё гнянецць! Душы ў ня толькі нас, —
На ўсіх лютуе!
То ж ты шаптала мне: «Успомні, што ты сын,
Пацеха старасьці». Калола грудзі
Мне тым. А дзе закон: «Ідзі, свой дом пакінь
І родных людзі?»
То ж ты аблутала душу ганебным сном,
І вось яна: гатовая магіла.
Замест жывой зямлі кладуць труну зь мярцом...
То ж ты зрабіла!
Пусьці ж, абрыдлая, з тваіх ласкавых шпон,
Няхай памру, калі ня буду жыў я,
Абы мне споўнілі сьвяты жыцьця закон,
Абы ня згніў я!

48. Жыцьцё

Жыве спакойна вол пад тым ярмом сваім,
Намуляў карак. Мазолі, скрозь мазолі!
Падкінуць сена жмут — яму й таго даволі.
І лёс мізэрны свой не назаве благім.

Цярпліва зносіць ён нявыгады жыцьця:
Няхай яго часамі злаюць ліха,
Хай сьвішча страшны біч, — пакорліва і ціха
Ідзе разораю. Кіруе ім дзіця.

Жыві ж спакойна, вол, хадзі ў сваім ярме,
Цягай плугі і лій свой пот на пана,
Хаця ня ведаеш, якая рэч пашана.
Нашто яна табе? Сьляпому добра ў цьме,
Лягчэй ісьці яму дарогаю жабрачай...

А ты — жывёлаў цар? Ці ж ты жывеш іначай?!

49. Муляру

— Муляр, слухай! Што кладзеш ты?

— Дол сьмяротны, бачыш, — склеп.

От, як скончу ўсё дарэшты,

Буду мець рубель на хлеб.

— Слухай, муляр: пакідай ты

Сьмерці сховы мураваць —

Хай ня знаць іх! Уставай ты,

Пойдзем жыцьце будаваць.

Бачыш: людзі, як бяздомкі,

Ходзяць скрозь бяз ўласных хат?

Я работнік спрытны, ёмкі,

Пойдзем, муляр, пойдзем, брат!

Возьмем кельні, малаточкі,

Дзьве рыдлёўкі, вінкель, шнур,

Гукнем: «Людзі, галубочки!

Хто ахвочы класьці мур?

Мур вялікі, вольнай волі,

Мур высокі да нябёс,
Мур братэрства, роўнай долі,
Мур для радасьці бязь сьлёз?»
 От, убачыш, прыйдуць людзі
 На ўспамогу ў грамадзе;
 Кожан цэглу класьці будзе...
 От дзе праца загудзе!
Сьцены зробім чыста, гладка,
Як з крышталю, столь, як шкло,
Скажуць людзі: «Вось дык хатка!
Роўнай ў сьвеце не было!»
 Будзем есьці ў гэнай хаце
 Смачны, чысты, пульхны хлеб.
 Пойдзем, муляр, пойдзем, браце,
 Хай другі канчае склеп!

Прыявы роднага

50. Вясна

Дзе дадуць — зраблю пазыку
І найму сабе музыку, —
Дудара зь яго дудою,
Каб іграў ён моцна ёю.
 «Грайка, грай! я засьпяваю,
 Што цяпер на сэрцы маю...»
 І дудар ужо іграе,
 Маё сэрца так сьпявае:
«Прападзі, мая жуда,
Ўсё, што церпіць небарак,
Ўсе нястаткі ды бяда, —
Я счарнеў, глядзі, і так,
 Толькі вус адзін бялявы...
 Годзе мучыць! Я хачу
 Сілы, працы і забавы
 І вясельля уваччу...»
А з чаго ж я узбуяўся?
— Бо вясна ідзець да нас:
Як убачыў — засьмяяўся
І вясёлы стаў на час...
 Грайка, грай! бо сэрца скача,

Яму трэба моцна граць;
А жуда няхай паплача —
Час яе і забываць...

51. Вясна

...Вясна прыйшла!
Што чакалі, выглядалі,
Да сябе даўно гукалі, —
Ў бляску сонца, ў зеляніне,
У прыгожасьці, ў ярыне,
Сама — пекнасьць, сама — сьвята
І прыгожа і багата.
Да нас прыйшла!
Я вітаю
Яе ў сонцы, ў зеляніне,
Што на роднай на краіне
Гоніць бляскам сваім ноч,
Гоніць сьнег і хмары проч;
Яна радасьць мне і сьвята,
Ёй я дзякую багата
І вітаю!

52. Вецяр

Вее вецер вольны,
Хмары шывка гоніць;
З вадой, зямлёй, лесам
Зюкае-гамоніць!
Прыляцеў да рэчкі,
Прылёг, прытуліўся,
Крышачку па яснай
Віхрам закруціўся,
Сказаў слоўца ласкі,
Сьвіснуў і падняўся
І за хмаркай лёгкай
Пырхнуў і пагнаўся.
Зноў прымчаў да лесу:

«О, здароў, мой браце!»
І пайшоў між хвоек
Ён дурэць, гуляці:
Адну пацалуе,
З другой пасьмяецца,
Кіне слоўца, пару,
Да трэйцяй бярэцца...
Годзе ўжо у лесе!
Зноў увыш падняўся,
Пакруціўся крыху
Ды удаль падаўся.
Задаў гону, пылу
І уніз ён рынуў,
Прыпаў да зямліцы,
Быццам дзесь загінуў.
«Ах, мая матуля,
Як я нагуляўся!
Бачыў сонца, месяц,
Ў рэчачцы скупаўся.
Хораша на сьвеце!
Колькі ў ім прастору:
Шыбаеш па рэчцы,
Прыпадзеш да бору...
Я хацеў бы болей
Ў сьвеце пагуляці, —
Адпусьці ж, матуля,
Яшчэ палятаці!»
Пэўне, што пусьціла
Вецер маць гуляці,
Бо падняўся ў неба
І пачаў сьпяваці...
Вось — нянацкам скончыў
Сьпяваці гуляка,
Гікнуў і панёсься
Ўдаль хутчэй за птака.

53. У прышар

Прышарыла,
Нахмарыла
І ўдарыла!

— Сьвяты Ілья...
Маланка ўраз зьявілася,
Мільгнула і звалілася,
І дожджыкам аблілася
Гарачая зямля.
Кроплі разам, згодна, жвава
Пояць ўсё, што хоча піць:
Збожжа, дрэвы, кветкі, травы,
Вулкі хочуць затапіць,
Б'юць у стрэхі, мыюць шыбы,
Мыюць хаты, мочуць сад,
Ў рэчцы спожыў маюць рыбы...
— Хто ў прыпар дажджу ня рад?
Сьцішаецца,
Зьмяншаецца,
Ўнімаецца.
— Няма!
І слонка паказалася,
Маўляў, само купалася;
Прыемна усьміхаецца,
Блішчыць, пераліваецца,
Яскрава адбіваецца,
На траўцы, на лісточку,
У рэчцы, ў раўчачочку,
На вулачцы, ў садочку,
Зямля ўздыхае поўнымі,
Шчасьлівымі, чароўнымі
Грудзямі усіма.

54. Добрыя дзеці

Паставілі дзеці сіло. Вераб'я
Хацелі злавіць на пацеху,
Злавілі сініцу, крычаць: — Вой-я-я!
А радасьці колькі, а сьмеху!
Імчацца да маткі: — Сінічка, глядзі!
— А дзе ж вы узялі? — Злавілі,
Дастань ты ёй клетку, хутчэй пасадзі.
— Нядобра вы, дзеткі, зрабілі!
— Мы будзем яе і паіць і карміць,
Сьпявала б нам птушка прыгожа.

— Ах, дзеткі! ў няволі яна замаўчыць,
Сьпяваць у няволі ня можа...
 Успомніце толькі, як нудна сядзець,
 Як з хаты мароз не пушчае.
 То ж дзень, вам здаецца, як тыдзень ідзець,
 Хоць я і усяк разважаю.
А птушку вы хочаце з хаткі яе
Узяць, пасадзіць у чужую...
Ня мучце, пусьціце, рыбулькі мае,
На волю яе залатую.
 І матчыны словы у сэрцах дзяцей
 Ласкавыя струны кранулі,
 І добрыя дзеці — прыклад для людзей! —
 Сініцы свабоду вярнулі.

55. Салавейка

Салавейку ўзялі ды з гаю,
Пасадзілі у клетку за краты?
 У маю
 Тэй страты
Найцяжэйшай дазнаў салаўюшка.
Распусьціўся лісток на дубочку,
Апранулась зямелька у краскі;
 А ў ночку,
 А з ласкі
Не сьпявае ніхто над рачушкай.
Ой, чаму ж, салавейка, ты болі
Чараўнічых сьпявоў не счыняеш?
 Што волі
 Ня маеш
І сьпяваці ня будзеш ніколі?

56. Дзеўчаці

Цябе спаткаў і сам ня знаю,
Ад сэрца шчырага кажу,

Якую, дзеўча, думку маю
І сьпеў аб тым які злажу.
Здаецца, нешта ўскаланула
Ў душы маёй ты неўзнарок,
Былога струны закрунула, —
Зьвіняць ледзь чутна аддалёк.
Ці ж будзе час, што нам спаткацца
Яшчэ раз здарыцца калі
І струны сэрца разбрымяцца
У тых песні, што былі?
Ніхто ня скажа! Толькі знаю
І не ўтаюся ад цябе:
Няхай цябе я не спаткаю, —
Пакінеш сьлед ты па сабе.
І ў час, калі гадзінай шарай,
Сярод бязлюдзьдзя, пустаты,
Нуда абляжэць чорнай хмарай,
Праменьнем сонца будзеш ты!

57. Асеньні сьпеў

Пойдзем, каханачка, двое
У лес у густы,
Ціхі, бо скончыў сваё панаваньне;
Жоўкне, галее, мураўка ў ім вяне,
Чарнеюць кусты.
Пойдзем, галубка, пад дубам
Прысядзем, мая.
Гэнам убачым лістоў ападаньне,
Шэлест іх сумны пачуем, шаптаньне
І званы руч'я.
Будзем адны мы на сьвеце
З табою, адны
Тыя, што прыйдзем у часе скананьня
Беднаму лесу сказаць на жагнаньне:
— Да новай вясны!

58. Песьня

Прыказала слонца ветру
 Перастаці,
Прамаўляла: «Годзе, ветрэ,
 Бусаваці».
Прамаўляла: «Дай жывёлам
 Адпачынку,
Перастань жа, ветрэ, дзьмуці
 Безупынку».
І ўзышло ў бліскучай шаце
 Залатое
І пястуець любым вокам
 Ўсё жывое.
Не сядзіцца ветру ў хаце —
 Быстраходу,
Не уцерпеў, ўзняўся бурай
 Ад заходу.
Карагоды хмар па небе
 Панясліся,
Паліліся зь неба сьлёзы,
 Паліліся...
Прамаўляла дзеўча сэрцу —
 Ненаглядзе:
«Не хадзі ты вішні есьці
 Ў чужым садзе.
Не хадзі к другой ў залёты,
 Не ўдавайся,
У другія вочкі, любы,
 Не ўглядайся».
Лугавой лілеяй дзеўча
 Расквітала,
Цалавала сваю ўцеху —
 Мілавала.
А няверны той удаўся
 За другою, —
З млынароўнай пахаджае
 Над ракою.
З млынароўнай жарты строіць
 Каля млына,
А дзяўчына сохне, вяне,
 Як галіна...
Ой, з-за хмарак ясна слонца

Йшчэ узыйдзе,
Да дзяўчыны ж любы ўвечар
Больш ня прыйдзе.

59. Хаўтуры

Ня ў званы хаўтурныя служба прабіў,
Як хаваў я дзяўчыну, катору любіў.
Не на могілкі людзі кахану нясьлі,
А у цэркву баяры яе павязьлі.
Не халоднай зямлёй засьпалась труна,
А другому любіць прысягалась яна.
Не пясчаны над ёй вывадзілі капец,
А вясельныя дружкі трымалі вянец.
І ня плакала матка, што ўмерла дачка, —
Цалавала жанулька свайго мужанька!
Не асінавы кол я над ёй забіваў,
А старэнькі дзячок даўгалецьце сьпяваў...

60. Мяцеліца

Ой, спаліце, перуны,
Майго Янку, бо дурны!
Назале толькі мне,
А каб сватацца, дык не!
 Я казала, дый ня раз:
 Прысылай сватоў да нас;
 Татка добры, ён аддасьць,
 У пасаг — цялушку дасьць.
А той Янка, той благі,
Ўсё сьмяецца — «гі-гі-гі!»
Да таго ж часамі кпіць:
«Ну, чаго табе карціць?»
 Ой, праліцеся, дажджы,
 А ты, Яначка, пажджы:
 Учыню табе бяду,
 За нікога не пайду!

61. Два каханьні

У аднэй Марылі, маладой дзяўчыны,
Быў каханак Яська, вагнявы хлапчына.
Што ні вечар прыйдзе, што ні ночка стане,
А ў іх у садочку аб адным шаптаньне:
«Дадушы, — Марыля свайму Янку кажа, —
Хіба сьмерць бяз часу нас з табой разьвяза».
«Не кажы няпраўды, — малайчына вучыць, —
Нас ні Бог, ні людзі і ні сьмерць разлучаць».
І сядзяць і шэпчуць да зары-сьвітання,
Былі вішні ў садзе сьведкі мілавання...
А настаў дзянёчак — да Марылі ў сваты
Прыляцеў панічык, шляхцічок багаты,
І дзявоча сэрца, — ах, слабое, знана! —
Перайшло ад Яся да другога пана.
Хіба ж Ясь заплакаў? Не з таго дзесятку!
Пакахаў другую, пакахаў Агатку.
І цяпер, як цемразь западзе над вёскай,
Ён сядзіць з Агаткай пад старой бярозкай;
Пралятаюць змрокі неўсьцярэжна хутка,
І ўся ноч здаецца, як адна мінутка!

А жыла ж Антоля, — мусіць, мела долю,
Ды згубіла долю ў шырокаму полю.
Мела двух прыгожых, мела двух каханкаў,
І адзін быў Янка, і другі быў Янка.
(Дзьве душы няродных ў адным целе жылі
І дзяўчыну кожна паасоб любілі.)
Адзін з шчырым сэрцам, а другі зь няверным
Надарылі дзеўку жалем непамерным.
Як адзін цалуе, ненагляду песьціць,
Дык другі мяркуе, як бы абясчэсьціць.
Як адзін ў садочку зь любай пахаджае,
То другі у прочкі ў думцы ад'язджае.
Як адзін бажыўся, абяцаў жаніцца,
То другі у лыжцы жычыў утапіцца.
І ў канцы-ся стала, чаму было стаці:
Прычитала маці над дачкой у хаце:
«Ах, мая дачушка! А мая ж рыбулька,
А мая ж ты птушка, а мая ж зязюлька!

А чаму ж ты, доню, губкі сашчаміла?
А чаму ж ты, дзеткі, вочанькі закрыла?
А чаму, дачухна, міла не ўсьміхнешься?
А чаму, красухна, мне не адгукнешься?
Што ж табе ня добра, што ж было ня міла?
Ці ж тваю галоўку не сама я мыла?
Ці ж тваю сарочку не сама я ткала?
Ці ж тваеі сьмерткі я, скажы, чакала?..»
Так было з Антоляй, што ня мела долі
Ці згубіла долю ў каласістым полі.
Як жа тья злыдні? Хоць адзін шкадуе?
Э! адзін часамі, а другі ганьбуе.
Як былі ж абодва у ядыным целе,
Дык жаніўся Янка і згуляў вясельле.

62. Казка

«Што, дзяўчаткі, парабочки,
Казку вам сказаці?
Ну, якую ж проці ночкі
Лепей нагадаці?..
Добра!.. Слухайце уважна,
Не перабіваці!
Сядзьце чынам і паважна,
Кіньце блазнаваці!
За ваконцамвецер сьвішча,
Як ваўчына вые,
Ведзьмы справілі ігрышча,
Ведзьмы маладыя.
Ў хаце цёмна, ціха, смутна,
Цяжка а тужліва,
Уздыхае хтось пакутна,
Неяк сіратліва.
Ўдовай бабкі сын прыгожы
Сеў каля ваконца,
Чымсьці хворы, спаць ня можа.
Выглядае сонца.
Ведзьмы скачуць і гуляюць,
Зірк ў вакно: хлапчына!
У ваконца барабанюць:
«Выйдзі, малайчына!»

Выйшаў. Чуе — нехта плача,
Ціха нехта кліча:
«Сюды, сэрца! Гэй, бурлача,
Пакажы аблічча!»

Йдзець. На прызьбе каля хаты
Бачыць: маладзіца,
Пекнай ўроды, строй багаты,
Ясны, аж мігціцца.

Стаў і словам не азьвецца,
Моцна задзіўлёны,
А яна — дык проста рвецца:
«Мілы, улюблёны!

Сядзь жа поруч, не цурайся
Ды любі мяне ты,
Ты ж наблутаў, не сьпірайся,
На мяне цянеты».

Сеў хлапец несамавіты,
Зь ведзьмаю абняўся,
Вецер, злога прагавіты,
Роў і не спыняўся.

Рукі белы аплятаюць,
Ўюцца каля шыі:
Кроў прыціскі калатаюць...
Вецер сьвішча, вые.

Потым палкім пацалункам
Ў вусны упілася...
Сэрца смокча... і з рабункам
Ў віхры паняслася.

А дзяціна так ля дому
І сядзець застаўся...
Ведзьмы вобраз маладому
Доўга ўспамінаўся.

Як успомніць — сэрца рвецца
Проста у скумацьце,
Да нічога не прыткнецца,
Ўсё сядзіць у хаце.

І канец. А ведзьма? Можа,
Да другога ходзіць,
Маладая, ды прыгожа
Жарцікі разводзіць.

63. Хатка

Там, дзе сумна, з краю бора
Ў тры ваконцы сьвеціць хатка,
І зь лясной травой гавора
Буракоў і бульбы градка;
 Дзе жаўцеюць тры загоны,
 А на кожным па дубочку,
 Ціха шэпча бор зялёны
 І глядзіцца ў ручаёчку;
Дзе чутно, як сонца грае
На праменьнях сьвету горда
І ніколі не зьмірае
Зык шчасьлівага акорда, —
 У тэй хатцы, пры тым боры
 Асялілісь аж тры горы:
Сын даўно пайшоў ў жаўнерку,
Хоць, здаецца, меў ён льготы...
Ах, згубілі Казімерку
У жаўнерцы тэй сухоты!
 Доню мелі... Божа воля!
 Выйшла замуж, ён п'яніца...
 Што падзееш? мусіць, доля!..
 І памерла белаліца.
Мелі мейсца. Хлеб трымаўся,
Быў рызман, хаця і зрэбны,
Пан лясьнічы штосьць ўзлаваўся:
«Вы мне, кажа, непатрэбны...»
 Аж тры жалі, аж тры горы,
 Там у хатцы, там пры боры!

64. Габруська

Габруся ў жаўнерку ўзялі,
Ад дамоўства адарвалі.
 Ой, Габруська, Габруська!
Зажурыўся стары татка,
Стогне цяжка, плача матка:
 — Ой, Габруська, Габруська!
Залілася слязьмі люба:

— Не запомні, мой галубе,
Мой Габруська, Габруська!
Муштравалі ў войску строга,
Не давалі думаць многа.
Ой, Габруська, Габруська!
Дзецюкова сэрца б'ецца,
Бацьку ўспомніць — скаланецца.
Ой, Габруська, Габруська!
Дзецюковы думкі ўюцца, —
Матку ўспомніць, сьлёзы льюцца.
Ой, Габруська, Габруська!
А дамовы вецер вее,
Любу ўспомніць — абамлее.
Ой, Габруська, Габруська!
Захварэў Габрусь на службе, —
Ліст пісаці кажа дружбе.
Ой, Габруська, Габруська!
«Не чакайце мяне ў хаце,
Час прыйшоў мне паміраці».
Ой, Габруська, Габруська!
Ой, сканаў Габрусь ў чужыне,
Жаль ўчыніў сваёй радзіне.
Ой, Габруська, Габруська!
Засмуціў ён сваю любу:
— З кім пайду цяпер да шлюбу,
Мой Габруська, Габруська?!

65. Жэбрачка

Дайце кавалачак хлеба ёй цьмянага,
Дайце пуховага, — дзе ж ёй узяць?
Што яна возьме з жыцьця бесталаннага?
Дайце, што можаце даць!

Гора памела на сьвеце убогая!
Гляньце: згрыбела, згарбела у крук,
Доля занадта надалася строгая, —
Выбіла шчасьце ўсё з рук.

Была дзяўчынаю, была красуняю,
Была вагонь, — не глядзі, дзецюкі!
Ўглянеш — і сэрца праймецца, як куляю;

Мелі пацеху бацькі.

Час надышоў, і была гаспадыняю,
Быў гаспадар багатыр на сяле;
Была над мужам царыцай, княгіняю,
— Бог калі шчасьце пашле!

Была і маткаю, была шчасліваю,
Двох аднагодкаў Вялікі ёй даў:
Сына малойца, дачку урадлівую,
— Скуль дзе і сват пад'язджаў.

Мела Нупрэіха, мела бяздольная!
Дзе ж гэта дзелася, як уплыло?
Што ж, сірацінка, быліца ты польная,
Што учынілась, было?

— Ой, мае дзетачкі, Бог мяне, грэшную,
Пэўне, за бацькаўскі грэх пакараў,
Крыўду ўчыніў да згон-веку няўцешную,
Чым надарыў, адабраў.

Неяк асеньняй парою апоўначы
Хатку няведама хто падпаліў,
Я прахапілась, ўскрычэла а помачы:
— Людзі, ратуйце, хто жыў!

З крыку майго і сямейка збудзілася,
Ледзьве пасьпелі на двор уцячы,
Доня за рукі мае учапілася,
Просіць: — Матуля, маўчы!

Мужа я ў гэтым пажары пазбылася;
Кінуўся ў хату па скарб — ратаваць, —
Столь падгарэла ў той час, абвалілася...
— Бог захацеў пакараць!

Ох! Як пачне калі што руйнаваціся, —
Што ні рабі ты, а будзе дарма,
Толькі знядужаеш, сілаю страцісься,
Скуткаў жа добрых няма.

Сын у Сібір ці ішчэ за Сібірамі
Недзе пайшоў на жыцьцё зарабляць,
Разам з дачушкай пайшла я пад дзьверамі
На пагарэлых збіраць.

Дочка ад часу пажэжы праклятае
Чымсь захварэла, няведама чым;

Сохла, бляднела, як зелейка сыцятае,
Покі ня ўмерла саўсім.

З воласьці мела паперу пісаную:
Сына маскаль занівошта забіў.
Нечым зграшыла дзіцятка рахманае,
Ціхі ж, паважлівы быў...

От і жыву я на сьвеце зязюляю
Тэй сіратлівай, адна наўсяды.
Сьмерць неўдалечку, — свой век перамуляю,
Збудуся цяжкай нуды.

Змоўкне — і сьлёзы па твару пакоцяцца,
Хусткай схісьне іх і далей брыдзе,
Ціха ступае, ўсім целама калоціцца...
Ах! пашкадуйце ў бядзе!

Дайце кавалачак хлеба ёй цьмянага,
Дайце пуховага! Дзе ж ёй узяць?
Што яна возьме з жыцьця бесталаннага?
Дайце, што можаце даць!

Дайце куточак, а дайце ж ёй, мілыя!
З ласкай у хату прыміце яе,
Хай адпачне гаратніца пахілая,
Раны пагоіць свае.

66. Сын

Гэй, у чыстым полі ды ня сонца грэе,
Дый ня сонца грэе, ды ня вецер вее,
Не туман спусьціўся,
Не дубок схіліўся.
На шырокім полі ды па тым прасторы,
Ля дарогі самай, на зялёным ўзгоры
З ног дзяцюк зваліўся,
Бразнуўся, пабіўся.
— Ці ж ня сорам, хлопча, табе маладому?
Ганіць будуць людзі, едучы дадому:
«А ты ж маладзенькі,
Піці недужэнькі!»
— Ой, ня ганьце, людзі, — з гарэлкай ня знаўся, —

Я у сьвет далёкі за шчасьцем пагнаўся,
Ад радзімай маткі
Ды і зь беднай хаткі.
Ды па ўсёй зямліцы, дзе шыбае вока,
І пад самым небам, доле то ж глыбока
Быў я, цікаваўся,
Шчасьця прыглядаўся.
Не памеў я шчасьця, ды пазнаў я гора
І крыві разьлевы, сьлёз сірочых мора,
Скрозь а скрозь гарота,
Дзе ні глянь — маркота.
І падумаў зноў я дахаты вярнуцца
Ды да роднай маткі к сэрцу прыгарнуцца,
Рукі цалаваці,
Сьлёзы праліваці,
Каб прыняла сына свайго, валацугу,
Каб прышэставала, адагнала тугу,
Зельлейкам паіла,
Раны пагаіла.
От ня маю сілы, не трымаюць ногі,
Раптам занядужаў, паў каля дарогі,
Знаць — ня ўбачыць маткі,
Не дайсьці да хаткі!

67. Журба і сьмяхоцьце

— Брынкні, хлопча малады,
У свае цымбалы!
Ты ж бо, чуў я ад людзей,
Музыкант удалы.
Песьняй ёмкай зьвесялі, —
Заплачу двухзлотку.
Хочаш? Выпі напярод,
Спагані ахвотку!
— Раз журба зь сьмехацьцём
Напіліся мёду
І пайшлі на кірмаш
Паглядзець народу,
Вось журба й завяла,
Несуцешна плача,

Сьмехацьцё ж ля яе
Па дарозе скача.
— Гэй, сястрыца, пакінь
Разьліваці сьлёзы,
Бо цябе ж засьмяе
Чалавек цьвярозы.
А-ха-ха! хі-хі-хі!
Ну, чаго, сястрыца,
Не хапіла табе?
— Перастань, дурніца!
— Не сьмяшы ты людзей,
А давай паскачам!
А журба яшчэ горш
Закацілась плачам.
«А-ха-ха!», «І-ы-ы!»
Па дарозе льюцца;
Йдуць журба зь сьмехацьцём,
А людцы сьмяюцца.
От журба і крычыць:
— Празь цябе выкпіны!
Сьмехацьцё ж ёй у адказ:
— Не, асані, вінна!
— Празь цябе! Празь цябе!
Увайшли ў спрэчку,
А ў канцы пачалі
Малаціці грэчку.
Тут камар падляцеў:
«Кум з кумой дзярэцца?»
І пачаў ля журбы
Акругом вярцецца!
То у нос, то у лоб
Джыгане — уп'ецца,
От журба науцёк,
Бо няма дзе дзецца.
Сьмехацьцё ж не бяжыць,
Даганяць ня хоча,
А зь людзьмі над журбой
Над дурной рагоча.
От і ўсё. Калі хто
З вас журбу убача,
Дык настрашце яе
Камаровым плачам.
Уцячэць! А цяпер —

Заплаці двухзлотку
І кілішачак дай
Прамачыці глотку.

68. Спрэчка

Дзядзька Тодар, два Праньцішкі,
Сват Гілерык, кум Тамаш
Раз ў мястэчку Зацьвілішкі
Насьмяшылі ўвесь кірмаш.
Што было прадаць — прадалі,
Кум Тамаш зьмяняў каня,
Покі ўсё панакуплялі,
Зірк — ай-ей: каля паўдня!
— Праўда, справіліся ёмка,
Але ж хай ты... во, абед...
— Ну дык што! Хадзем ў карчомку! —
На суседзяў так сусед.
Ўзялі кварту. На закуску
Пару ўзялі тараноў.
Што ж ім кварта? На затруску!
Ўзялі квартачку ізноў...
Больш пілі дзядзькі, чым елі:
Квас, гарэлку, піва, мёд.
Быццам чмелі, загудзелі,
Як і ўвесь ля іх народ.
Хоць там словы ледзьве вяжуць, —
Тэй бяды! А што ж маўчаць?
Той штось скажа, той заўважыць,
Кіне чарку наліваць.
Так ад цэнаў, бульбы, меры,
Што на рынку хвальш дае,
Зачапілі справы веры
Дый... счапілісь за яе!
Гэтта слоў ім не хапіла, —
Знана вёска: словаў брак!
Потым, слова — хіба ж сіла?
Хіба ж зробіць, як кулак?
От і пляснуў Тодар ў вуха
Па-суседску Тамашу,
І паўстала завіруха

У карчме на кірмашу.
Кум Гілерык, сват, Праньцішкі,
Тодар, — зьвіліся ў клубок...
Ўсё мястэчка Зацьвілішкі
Раптам зьбеглася ў шынок...

Праз гадзіну дзед Ігнацы
Ўсіх бусайлаў тых мірыў:
— Ці ж ня сорам гэтак, братцы? —

Дзед паважна гаварыў. —
Ну, наліха вам сварыцца?
З розных вераў вы — адны
Дзеці гэтае зямліцы,
Краю гэтага сыны.

Вера з жыцьцем ўсім даецца,
Хто іх даў — яму іх знаць!
Дурань той, хто спадзяецца
Веры сілай паяднаць.

Мы і так, браткі, зьнявагі
Досыць мелі ад чужых,
Каб спрацацца без развагі,
Ці ня цешым толькі іх?

Глузу хіба ж вы ня мелі?
Біў чужы вас лёгка сьмех?
Эх вы, шэршні! Эх вы, чмелі!
Ну, ня сорам вам?.. Ня грэх?..

69. Каму што

Жарт

У самы жар, у летні час,
Ўжо ў поўдзень, па абедзе,
Назаўтра ў горад на кірмаш
Народу цьма ідзець і едзе.
Ну, ехаць добра, хоць пячэ,
Але ж ісьці дык во дзе мука!
А як з паклажаю яшчэ,
Дык то найгоршая дакука.
Хаця каб крышку адпачыць —
Ідзеш, ідзеш, ды трэба сесьці,

Бо пуд ці пару валачыць,
То не пярэнку ў жмені несьці.
Калі ж карчма — ну, тутка стой!
Тут можна выпіць і паесьці,
А за работай мілай той
З знаёмым гутарку завесьці.

Зышліся гэтак ў карчме раз
Наш беларус, цыган, хахол,
І неяк трапіла на час,
Што за адзін прысели стол.
Адзін узяў сабе мядку,
Другі — гарчыну, той — паўпляшкі,
Пакуль сядзелі ў халадку,
Зьвялі знаёмства, то ж ня цяжка.

Цыган да гораду сьпяшыў, —
Каня ён добра знаў ўсе вады, —
Купляў, мяняўся — не грашыў,
Купцам на коні даваў рады.
Хахол Маўчба ішоў з работ, —
Заробак добры меў, багаты, —
Шукаў сябра, каб без клопот
Даехаць зь ім да роднай хаты.

У горад брыў цялё прадаць
Наш Янка Цьвік, празваньнем Дыба;
Падатак мусіў ён аддаць,
А так — цялё самому трэба.
Адно вось так, другое не, —
Сядзяць і зюкаюць паціху,
Ажно глядзі ты, вохці мне!
Зайшлі у спрэчку, клічуць ліха.

Каб іх на царства узьвялі,
Аб гэтым здумалі спрачацца! —
Дык што рабіць бы пачалі,
Якою працаю займацца?
«Вось я, здаецца, добра б жыў,
Гульнуў бы я тады бяспечна,
З сваім народам бы дружыў,
Кулеш ўсё еў бы ды яешні», —

Так кажа Янка першы наш.
«Ну, дзе твой розум, белавусы? —
Крычыць Маўчба. — Саўсім нямаш
Між вас разумных, беларусы.
От я іначай бы зрабіў:

Ў садку пад вішняю ляжаў бы,
Увесь урад пры мне б тут быў,
А я бы правіў ды сьпяваў бы.
А есьці — еў бы з салам хлеб,
Крышыў галушкі бы зубамі,
І сала з салам, і яшчэ б
Я сала так бы еў часамі».
«Каб вас пярун! — крычыць цыган. —
Абодва варты вы нямнога,
Вунь той аббіты ўвесь саган
Хоць грошык варт, а вы — нічога!
Каб я папаў у каралі,
Дык мне ўсё гэта было б мала,
З казны б украў я тры рублі,
Украў каня — і... махні драла!»

70. Варожба

Засьцяянкавая аповесьць

Бліжыцца поўнач. У гэтай парэ
Сон пахаджае па панскім дварэ.
Сьпяць, паканчаўшы звычайную працу,
Чэлядзь ў пякарні, паны у палацу;
Толькі стары вартаўнічы Ігнацы
Ходзіць з кляткой і піпкай сваёй:
Двор сьцеражэ ад людзіны ліхой.
Ходзіць стары і мурмоча пад нос:
— Ну і пракляты ж сягонья мароз!
Новы кажух прабірае, пся вера,
Быццам кажух — не кажух, а папера!
Брэша, ня зломіць старога жаўнера, —
Панна Эмілья, хай Бог ёй аддасьць,
Вызваліць з гора, ня пусьціць прапасць.
Цёнгле, як толькі пачнецца цямнець,
Зараз палынаўкі з кухні нясець,
Міла глядзіць і ласкава сьмяецца:
— Хочаце, можа, Ігнацы, пагрэцца? —
Гэткі парадак ня ўсюды вядзецца!
Добрае сэрца! Павет абысьці,

Роўную паньне, бадай, каб знайсці...
Адвэнт^[1] на сходзе. Яшчэ да каляд
Тыдзень астаўся адзін акурат.
Неба у зорках, і кожна зь іх зьзяе,
Месяц зялёны свой сьвет пасылае,
Лёгкі марозік за шчокі хапае,
Сьнег пад нагамі прыемна рыпіць, —
Ведае варту Ігнацы, — ня сьпіць.
Панна Эмілья тым часам сабе
Вечар праводзіць у нейкай журбе:
Нейкія брэдні плятуцца дзяўчыне, —
Быццам яна не ў дварэ ахмістрыня,
Быццам яна не живець ў ахвіцыне,
Быццам яна немаведама хто,
Хочацца сэрцу няведама што.
Ўспомніць мамульку, татульку, свой дом,
Ўспомніць сябе невялічкую ў ём,
Старшага брата і няньку-бабульку,
Тэклю, Агатку, Ганульку, Аршульку,
Даўных равесьніц... кароўку Рабульку...
Дзе яно ўсё? І ня вернеш тых дзён,
Зьнікла, як дым, расплылося, як сон!..

Страшна і ўспомніць далёкі той год
(Чорным яго называе народ), —
Пошасьць з касою па сьвеце хадзіла,
Панну Эмілью сіроткай зрабіла,
Родных, сямейку зямлёю пакрыла.
Доля, няйначай, — ў яе ўсё руцэ:
Ўзялі паны гадаваць пры дачцэ.
Ўстане, паходзіць і сядзе ізноў,
Б'ець у галоўку гарачая кроў;
Нейкія ў сэрцы парваліся тамы^[2],
Твар то збляднее, то зробіцца ў плямы...
Стане прад маткай сьвятой з Вострай Браны^[3],
Просіць: «Прачыстая, згінуць ня дай,
Гора адкінь, ад бяды захавай!»

Ручкі заломіць, і сьлёзы цякуць...
Новыя думкі ізноў набягуць,
Жыцьце у людзях сабе выкладае,
Цяжкае жыцьце! Хаця спагадае
Маткі заступніца — пані старая,
Пан як бы родны, — нявесела жыць!

Час у жалобе, ў маркоце бяжыць.
Хочацца сэрцайку ласкі ня той, —
Хочацца спогадзі паньне другой...
Тэжля, Аршулька, Ганулька — малжонкі,
Шлюбныя носяць на пальцах пярсьцёнкі...
Моліцца панна да ўласнай патронкі:
— Панна сьвятая, ты неба ўмалі,
Вернага друга мне ў жыцьці пашлі!

Потым ўсьміхнецца прыгожа... Каму?
Ведама — пэўне, яму аднаму...
Рожы^[4] цьвітуць на бялюсенькім твары,
Што ж тут за цуд і чые ж гэты чары?
Праўду сказаць? Вінаваты гусары,
Ну, хоць ня ўсе, дык, прынамсі, адзін
Паньне прычынай маркотных гадзін.

Статны, прыгожы, — праўдзівы жаўнер, —
Гляне — як сокал! Які ж кавалер!
Майстар на жарты які, на хіхоты,
Як удаецца ў шабунькі, ў залёты,
Лёсткі пушчаць — навучыся ў яго ты!
Як ён часамі умее глядзець,
Ў танцы які! — не пазволе сядзець!

Ручку як сьцісьне, на вуха шапне
Слоўца такое, што й сэрца замрэ!
Шкода, нядоўга яны пастаялі...
Толькі тры тыдні ўсяго балявалі
Гэтта ў дварэ і паехалі далей.
Рушылі ў Вязьму, а стуль пад Маскву,
Чуець паненка, маўляў, наяву,

Як прад ад'ездам ён цяжка ўздыхаў;
Помніць — навекі аб ёй прысягаў,
Як ад'язджаючы, бачыць, скланіўся...
Праўда ж? Ці помніць? Ці, можа, забыўся?
Любіць? Ня любіць?.. Ў другую ўлюбіўся?
Можа, ўдаваў закаханьне на жарт?
Трэба аб гэтым спытацца у карт!

Праўда, што адвэнт і грэх варажба,
Што ж — калі гоніць ў сухоты журба!
Бог міласэрны няхай выбачае...
Панна Эмілья ў красэлка сядзе,

Талью картуе, шэсьць карт выкладае,
Сёмая карта кладзецца пад ніз.
Хітры пасьянс пачынае: «Маркіз».

— Любіць? ня любіць? Любіў? не любіў?..
Верным астаўся?.. Ці верным ня быў? —
Шэпча паненка. Пасьянс збунтаваўся..
Дзе ж той чырвоны кароль падзяваўся?
Мусіць, ня любіць!.. Не, гэты ня ўдаўся!..
Іншы спрабую цяпер разлажыць —
Час памаленьку бяжыць ды бяжыць.

Поўнач прайшла. У дварэ петухі
Раз прапялялі з-пад цёплай страхі,
Крайчыкам месяц з-за туч выглядае,
Панна Эмілья варожб не кідае,
Новы, хітрэйшы пасьянс раскладае:
— Любіць, ня любіць, любіў, ашукаў,
Верным астаўся ці ім не бываў?

Рыпнулі дзьверы... І вось на парог...
Панначка — зірк! — гэта ж ён, далібог!
Палец да губ прылажыў, усміхнуўся,
Дзьверы прымкнуў за сабой, азірнуўся.
— Панна чакала, каб я дый вярнуўся?
Ціха на пальчыках к ёй падышоў,
Дзеўча адразу ня знойдзе і слоў.

Потым здзіўленьне крыху адышло.
— Скуль пан узяўся і што прывяло? —
Гэтак пытае. Урода асанны.
Сам, як ягнятка, ласкавы, рахманы.
— Жыць не магу без каханае панны!
Мусіць, нігдзе не спаткаю такой...
Дай ты мне шчасьце, вярні мой спакой!

Рукі злажыў і на коленкі стаў,
К ножкам дзяўчаці галоўкай упаў.
Панна Эмілья, смуціўшыся гэтым,
Хоча устаць, адхіснуцца, а дзе там!
Ён не пушчае і моліць ўсім сьветам:
— Будзь гаспадыняй, царыцай маёй,
Сэрца зьячы мне, душу заспакой.

Што тут рабіць? Гэта ж могуць пачуць,
Потым у вочы усе засьмяюць:

Панна уночы госьцяў прымае!
Ручкай гусара з кален падымае,
Просіць устаць, не крычэць, сунімае,
Садзіць у крэсла, прыносіць вады...
— Ціха, мой пане, нарбіш бяды!

Людзі пачуюць, — нічога табе, —
Сеў дый паехаў, і сам па сабе.
Я ж і назаўтра тут мушу астацца;
Будзе ад сораму недзе схавацца,
Людзі пачнуць як навокал сьмяяцца:
«Ў панны Эмілі ёсьць кавалер».
— Хай не сьмяюцца! Бо плакаць, павер,

Будуць, паненка, яны над сабой,
Покуль гуляю яшчэ з галавой,
Покуль ня судзіць мне доля прапасьці,
Хіба сама ты захочаш напасьці,
Думкі ня споўніш маеі аб шчасьці.
Ведай: прыехаў забраць я цябе,
Ў разе ж нязгоды — застрэліць сябе.

Бачыш, кладу я на стол пісталет:
Коркі падняты, набоі як сьлед.
Добрая гэта турэцкая штука!
Дзед адабраў на вайне ў мамалюка^[5];
Можа, сьгоньня прыдасца на ўнука.
Воля твая: рассудзі, выбірай, —
Шчасьцем дары ці насьмерць пакарай.

— Пан, не даеш мне з чаго выбіраць,
Я не хачу ні судзіць, ні караць!
Як жа так раптам... Ці ж можна, скажэце?
То ж не гульня, а мы з панам ня дзеці, —
Трэба падумаць яшчэ, паглядзеці.
— Панна Эмілія, мне не пярэч!
Хіба ня любіш?.. Ня панская рэч!

Пану да гэтага дзела няма,
Ведаю думкі свае я сама,
Можа б, любіла, каб гэтак ня ягліў^[6],
Так не пужаў і з адказам ня нагліў^[7],
Быў да паненак ня гэтак павадліў,
Можа б, тагды і пайшла... А цяпер?! —
Панна збляднела, маўляў, бы папер;

Хоча сказаць і баіцца сказаць,
Вочкі спусьціла, павекі дрыжаць...
Той жа гусар, як смала, прычапіўся,
Ручку цалуе і з крэсла ўсхапіўся,
Зноў на каленях у ног апыніўся.
— Слонейка, — просіць, — кажы, не чакай:
Ў пекла мне судзіш ці разам у рай?

Любіш — ня любіш, шкадуеш ці не,
Дай жа спакою, ня мучай мяне!
Сэрца паненскае, ведама, з воску,
Возьмем мы места ці зьвернемся ў вёску,
Толькі б агоньчык і зараз жа сьлёзку,
Ясную сьлёзку на вочка пашле,
Хоча — ня хоча, дый скажа «але».

Гэтак і з паннай Эмільяй было.
Нешта ад сэрца к грудзям падышло,
Потым у горле клубком перасела,
Быццам бы выскачыць сэрца хацела;
З вочак сьлязінка скацілася нясьмела,
Сьледам другія сьпяшаюць ісьці...
— Люблю, — кажа панна, — люблю... адпусьці!

Ускочыў, падскочыў гусар малады
Так, як бы чорт ад сьвянцонай вады.
Рады, сьмяецца і ручкі цалуе,
Пусьціць, абніме, ізноў прымілуе,
Ну, не раўнуючы, мора хвалюе!
Нават апомніцца ёй не дае,
Рупіць зьбірацца, капоцік ўзьдзяе.

Гасіць лаёўку, вядзець на парог,
Клямку шукае... Ды Бог засьцярог:
Панна зірнула каханку у вочы, —
Так, як вугольлі, гараць сярод ночы...
Верыць — баіцца, ня верыць — ня хоча.
— Хто тут? — пытае. Ён цягне, маўчыць...
Панна ў трывозе тады як ўскрычыць:

— Маці Прачыстая! Ў помач прыйдзі!
Згінь ты, шатане, — мара, прападзі!
Згінь, прападзі ты, нячыстая сіла! —
Правай рукою яго ахрысьціла.
Чуе: рука, што трымала, пусьціла.
Прывід той страшны прапаў ў цемнаце.

— Кінь варажыць ў адвантовым пасьце! —

Голас чужы з-за дзвярэй прагрымеў.
Панна... прачнулася. Ліхтар абгарэў,
Мусіць, даўно дагарэла лаёўка,
Смрод у святліцы... балела галоўка,
Ціха празь сені прайшла пакаёўка.
Стары гадзіннік паказвае пяць...
— Ах, як заспалася!.. Трэба ж так спаць!

71. Канец Паўлючонка

I

Ноччу позна, па кірмашу,
Ехаў з места Паўлючонак,
А празваньне меў «Жучонак»,
Гаспадар быў зь вёскі нашай,
Ўнучак Паўла, сын Антося
(Той быў к пану дапушчоны),
Баўтрамеем быў хрышчоны,
Чалавек быў з мухай ў носе.
Едзе ў страсе: цёмна, ціха...
Ў дальнім лесе хтось рагоча...
Уляпіў у цемню вочы,
І здаецца... Што за ліха?
Нехта йдзець сярод гасьцінца,
Пэўне, двое, штосьць гамоняць.
«А каго тут чэрці гоняць?» —
Аж падняўся на драбінцэ.
Бачыць: нейкіх аж тры цені
Убок зышлі і разам сталі.
Пад'язджае. Ўсе аддалі
Хвалу божаму іменю.
«Хто тут блудзіць?» — запытаўся
Баўтрамей ў ліхой трывозе,
Бо тагды, па той дарозе,
Не адзін гультай бадзяўся.
«Старцы, дзядзька! — Кныш, Вароба
З Краснай Долі, Крук Нічыпар...»
«А бадай жа вас Люцыпар
Ці напасьніца хвароба!

Чорт вас водзіць тут, галыткі,
Добрым людзям на спатканьне,
Хай вас трасца...» — «Годзе, пане?
Час пакінуць звычай брыдкі, —
Кажа Кныш. — Ці ты маленькі,
Што на нас дарам злорачыш^[8]?
Нам хады не запырэчыш
Па гасьцінцу. Можа ўсенькі!»
«Нас ня лай, — Вароба прэціць, —
Бачыш, ночка: допуст боскі;
Хоць ня многа вёрст да вёскі, —
А ўсяго здалееш стрэціць.
Лепш зрабі ты па-хрысцьянску,
Падвязі, памей к нам ласку»
Змардаваліся мы цяжка, —
Чымся лаяць па-паганску».
«Вох, разумны дзе знайшоўся!
Хочаш ездзіць надурніцу?
Маеш дулю, пане Грыцу!
Не з такім, браток, зышоўся!»
Сьвіснуў пужкай па канёчку,
Мэрам бічык, а ня пуга:
«Но, Буланы! Но, шаўлюга!
Марнаваць ня сьлед нам ночку».
«Гэй, суседзе, — Кныш зноў крача, —
Дай прысесьці ж на драбінку!
А у цяжкую гадзінку
Мы заплацім па-жабраччу».
«Ну, ну, як жа, — маеш збыткі! —
Так Баўтрук ў адказ рагоча. —
Ходзіць ў латах, яшчэ хоча
Заплаціць; а чым, галыткі?»
Тут Нічыпар рыкнуў басам,
Моўся той мядзьведзь з дубровы
(Голас надта меў здаровы):
«Падвязі да карчмы, васан!»
«Што дасьце?» — Баўтрук на гэта.
«Што ж у нас? Кіі, ружанцы...»
«Дык прасіце, абарванцы,
Хай лазаты дасьць карэту!»
Ўдарыў лёйцам. Конь падскочыў,
Як падстрэлена казуля.
«Лепей чорта падвязу я!» —

II

Мрок запаў яшчэ цямнейшы,
Хоць калі ты шылам ў вочы,
Ў каляіне гразь хлюпоча,
А Баўтрук цяпер сьмялейшы:
«Хутка будаем, коню, ў хаце,
Скончым нашу райтараду^[9],
Гаспадыня будзець рада,
Выйдзе з хаты спатыкаці!»
Аж цыганскую гаворку
Чуе раптам прад сабою.
Быццам йдуць яны гурбою
І вядуць аб нечым спорку.
«От яшчэ ня меў хваробы —
З цыганамі мець спатканьне:
Сядзець сам без запытаньня, —
Зьвесны нораў цыгановы!»
Як ні хоча ззаду быці,
Конік цягне дробным трусам...
Даганяе, хоць і мусам,
Зраўнаваўся, — што рабіці!
«Што за дзіва?» — Паўлючонку
Падкальнула ў сэрца нешта.
Толькі трое, а дзе рэшта?
Два цыганы йдуць і жонка.
«Здрастуй, бацьку!» — гыркнуў збоку
Цыган доўгі, чарнатвары,
І другі за ім да пары,
І цыганка: «Скуль, здалёку?»
«Еду з торгу». — «А, вяльможны!
Падвязі да карчмы хоця,
Бо па гэтакай хлюпоце
Пехатой ісьці ня можна».
«Рад бы я, ды сам ты бачыш,
Што на колах, братка, цесна,
Не усядземся сумесна...»
«Эй, аб чым ты, бацьку, плачаш!
Цыган, пане, як вужака:

Хоць ўшасьцёх здалелі б сесьці!
А ля карчмы хочам зьлезьці, —
Не замучыцца каняка».
Не пасьпеў Баўтрук паўслова
Адказаць на просьбу гэту,
А мужчыны і кабета
Шась на колы Баўтруковы!
«Н-но! Гані сваю шаўлюжку!
Дадай ходу!» — І рагочуць,
Штосьць па-свойму там стракочуць,
Адабралі лейцы, пужку...
Буркнуў быў на тья рэчы
Баўтрамей, дык — д'ябла дзеці! —
Ледзьве здолеў усядзеці,—
Так заштурхалі у плечы.
«Сядзь спакойна ты, зрабніна!
Кінь плявузгаць гэтта лішку:
Вып'еш ў карчме тры кілішкі,
І заплацім, што павінна».
Што ты зробіш? Няма волі,
Іх жа сіла, перамога,
Дзякуй толькі Пану Богу,
Не спаткалася іх болі.
Праз гадзіну, — час кароткі
Баўтрамею доўгім здаўся, —
Сьвет з ваконца паказаўся
У карчомцы пана Ноткі.
«Ну вот, бацьку, гаварыў ты!
Зараз зьлезем, купім гары
І заплацім тры таляры —
Мы ня любім жаднай крыўды».

III

Цесна ў карчме — ў бочцы мэрам
Селядцоў, людзей набіта.
Дымам лямпачка спавіта
Тытунёвым, едкім, шэрым.
Гоман, грукат, сьмех і спрэчка...
Гэнам граюць, гэтта скокі
Вырабляюць, ўзяўшысь ў бокі,

Аж трасуцца сьцены, печка.
Баўтрамей спацеў, чырвоны
З цыганамі п'ець гарэлку,
Скінуў сьвіту і мяргелку,
Выглядае, моў шалёны.
Мусіць, дзюбнуў чарак многа, —
Нешта старцаў ўспамінае,
Зь іхняй долі выкпівае
І сьмяецца з Пана Бога.
«От, халеры! Дай ім хлеба,
Дай рызманчык, тое, сёе
Гультаям!.. За што, якое?
Суляць ласку божу зь неба...
Ласку божу!.. Абібокi!
Мне пуховы хлеб смачнейшы,
Ў роце коле, а сытнейшы,
А нябескі... вох, далёкі!
Кажуць, ў небе ёсьць збавіцель.
Мне здаецца — людзі брэшуць,
Языкі аб зубы чэшуць:
«Ёсьць збавіцель, спакусіцель...»
Тут цыган, што быў ля боку,
Лезе проста цалавацца:
«Можаш з царствам распраўляцца,
У галоўцы маеш клёку,
Маеш, братка! Мусім выпіць,
Я з бутэлькі выльлю рэшту».
На другіх міргнуўшы нешта,
Абмачыў ў гарэлцы кіпець.
Баўтрамей, як выпіў гэта,
Крэкнуў, плюнуў, аблізнуўся...
Цыган хітра усьміхнуўся.
«Прад табою, — кажа, — мэта:
Хочаш злота мець, як бруду?
Хочаш срэбрам слаць падлогу?
Хочаш медзі? Дам спрамогу,
Ўсё дастану, ўсё здабуду.
Хочаш панам быць прыдворным?
Грапам, князем, дваранінам,
А ня бедным селянінам,
Не хадзіць у целе чорным?..
Хочаш, браце?.. Ну, кажы нам?»
Баўтрамей крыху зьмяшаўся:

«Я папраўдзе не збіраўся
Быці нейкім кармазынам...»
«Ён ня думаў, — вох, прастота!
Хіба ты ужо напіўся? —
Цыган зноў жа прычапіўся: —
Ты кажы: ці ёсьць ахвота?»
«Быці панам... Жыць ў дастатку...
Быць ў пашане... Ўсё пазнаці, —
А за гэта... Што вам даці?!»
«Што? Драбніцу толькі, братку:
Нам душы тваёй ня трэба,
Не бяром цяпер ні ў кога, —
Адступіся ты ад Бога,
Адступіся ты ад неба.
Згода, слухай? Кажы: «ладна»!
Вып'ем разам гарнец мёду».
Баўтрамей ня чуў падходу
І згадзіўся безаглядна.
Цыган ўстаў з услоны важна,
Ў правы, ў левы кут падзьмухаў.
«Ну, цяпер устань, і слухай,
І кажы за мной выразна».
Стаў Баўтрук, зьмяніўшысь ў твары,
Ўвесь дрыжыць, — калоціць фэбра^[10], —
Дзеля злата, панства, срэбра
Прамаўляе ціха чары.
З кожным словам ўлазіць звольна
Сум ў душу і страх сьмяротны.
Прамаўляе неахвотны,
Над сабой цяпер ня вольны.
.....
.....
.....
Скончыў цыган: «Сядзь, ягомасьць, —
Кажа чорны, — скончым дзела,
Пагуляем, братку, сьмела
За прыемную знаёмасьць».
Баўтрамей вачыма лыпнуў,
Як бы зараз ён прачхнуўся,
Глынуў сьліну, папярхнуўся.
«Я залішне, мусіць, лыкнуў,
Толькі што я відзеў страхі:
Ясны анёл з чорным біўся,

Гром грымеў, а сьвет зацьміўся,
І прапалі неба знакі.
Хтось душыў мяне за горла,
Аж пачуў я ў вуш'ю званы,
Аж цяпер здаюцца шпоны
Тут, на шыі. Дух запёрла...»
«Глупства гэта. Вып'еш болей,
Мары, пане, зараз зьнікнуць, —
Цыган кажа, — нават пікнуць
Не адважацца ніколі».
Выпіў кубак мёду поўны
Баўтрамей, другім паправіў.
«Ты, цыгане, — кажа, — правіў,
Што я буду пану роўны,
Буду злота мець бязь ліку,
Срэбрам ў хаце біць падлогу,
Дай жа грошы, колькі змога,
Хоць бы тайстру^[11] невяліку».
«О! За гэтым, брат, ня стане, —
Будуць грошы, будзе панства!
Маеш патэнт на дваранства:
Гэрбу Воўка на Кургане.
Маеш грошы: чыстым злотам
Мех скураны вась набіты.
Ну, цяпер, здаецца, квіты,
Ці чаго яшчэ ахвота?»
«Дзе, у ліха, больш хацеці? —
Баўтрамей ў адказ сьмяецца. —
Хопіць мне, і застанеца
Ашчасьлівіць нават дзеці!»
«Досьць? Добра! Схочаш болей,
Дзьмухні толькі ўлева, ўправа,
Па загаду зробім жвава,
Як ніхто, нігдзе, ніколі.
Віват! — крыкнуў цыган, — слава!
Жычу шчасьця Баўтрамею!»
І пайшла ў карчме завея,
І пайшла ў карчме забава.
Ўсё сплялося ў нейкім віры:
Рукі, твары, плечы, сьвіты,
Кужаль панскі, аксаміты,
Порт мужыцкі, скрыпкі, ліры.
Ў дзікім тахце рэюць зыкі,

Баўтрамей з цыганкай скача:
«Хадзі, імасьць, хадзі, ваша!
Скачы, пані!.. Чыкі-брыкі!..»

IV

Цэлу ноч сядзела жонка, —
Муж з кірмашу зараз будзе...
Прывязьлі ёй ўранку людзі
Нежывога Паўлючонка.
Ён загінуў, грэшны, блізка,
Ў дзвюх вярстах ад вёскі роднай,
У дрыгве сырой, халоднай,
У вадзе, густой і сьлізкай.
Там ляжаў ў асоцы голы,
Твар абдзёрты меў і рукі...
«Гэта, пэўне, чорта штукі», —
Разьняслося навакола.

Сто гадоў таму здарэньню,
Можа, нават больш мінула.
У зямліцы тры заснула
Чалавечых пакаленьні, —
Род загінуў Баўтрамея.
З часам сьмерць усё выводзіць!
А паданьне ў вёсцы ходзіць
І дзядоўскім духам вее.

72. Шчасьце Мацяя

Старадаўная казка

Жыў сабе ў сяле Мацей,
Меў шасьцёра ён дзяцей,
Сядзеў, бедны, без работы,
Бо ня меў к таму ахвоты.
Красьці ён высьцерагаўся,
Знаць, астрога крат баяўся,
А шасьцёрка дзетак плача,

Трэба хлеба ім, аднача.
Вось ад гэтае нядолі,
Каб ня чуці стогнаў болей,
Рушыў раз Мацей ў дарогу
Проста ў рай, к Самому Богу.
Ўздумаў праўды дапытацца,
Што рабіць, за што узяцца?
Брыў ці многа ён, ці мала,
Ў лес густы яго прыгнала.
Паўдня, мусіць, йшоў па лесе
Ды зблудзіўся, нос павесіў,
Сеў пад дрэвам і чакае,
Можа, пройдзе хто. Гукае.
Толькі ўчуў ён: нехта едзе;
Лес трашчыць, як ад мядзьведзя,
Конь капытам так грукоча...
Уцячы Мацейка хоча,
Хоча ўстаць — ніяк ня можа...
— Вось бяда дзе, моцны Божа!
Зьліўся потам ўвесь, трасецца...
Бачыць — сьвет к яму нясецца:
Бяжыць ясны, пекны конь,
Ўвесь гарыць, маўляў агонь,
Збруя белая раменна,
Ўбрана ў золаце адменна;
На кані, узяўшысь ў бокі,
Чалавек сядзіць высокі,
Пекна надта прыадзеты,
Але быццам з таго сьвету.
Вось узьехаў на паляну,
Дзе сядзеў Мацей зьяканы,
Конь спыніўся, стаў, чакае,
З воч яго агонь шугае.
«Што сядзіш тут, маладзец? —
Так спытаўся той язьдзец. —
Куды брыў, на што сабраўся?»
Мацей духу тут набраўся,
Зірнуў проста на яздца:
«Ў імя Сына і Айца!!!
Сьвяты Юр'я, пэўне, гэта:
Такі з твару, так адзеты,
Як я бачыў на абразу!»
Пасьмялеў Мацей адразу

Дый прамовіў да сьвятога:
«Я — Мацей з Бару Крутога,
Шмат дзяцей, паночку, маю,
А карміць іх чым — ня знаю.
Працаваў бы — не здалеці,
Бо гультай я ў гэтым сьвеце!
Красьці? — краў бы, дык баюся,
Бо, крый Божа, пападуся
Да пачцівых як людзей,
Так паходзяць ля грудзей,
Што жыць стане неахвота!
Вось такія мне клопаты.
Я і думаў, як мне быць,
Дзе спакой сабе здабыць?
Не дайшоў сам да нічога,
А надумаўся — да Бога
Я пайду і запытаю,
Што рабіць на сьвеце маю?
Ды у лесе во зблукаўся,
Начаваць у ім сабраўся...
Вы ж, паночак, быць павінна,
Ў неба едзеце ў гасьціны?
Дык мне ласку там зрабіце,
Аба мне ўсё раскажыце
І аб дзетках маіх разам;
Што там скажуць? З пераказам
Сюды едзьце проста ў лес».
«Добра, добра, я увесь
Для цябе гатоў служыць!
Як мне толькі не забыць
Тое ўсё, што ты казаў?
Я б паяс расьперазаў
На ўспамін, — дык меч спадзе,
Што параіш у бядзе?»
«Эт, панок! Я спосаб знаю, —
Простым розумам параю:
Каб вам мець перасьцярогу,
Не забыцца б ў Пана Бога, —
Адно стрэмя залатое
Вы пакіньце мне на тое,
Помніць будзеце ўвесь час,
Што я тут чакаю вас».
«Добра, розуму бярэмя

Маеш, чалавеча! Стрэмя
На, вазьмі маё; сядзі
Ды чакай мяне, глядзі!»
І, Мацею стрэмя даўшы,
Сам паехаў, паскакаўшы
Зноў па лесе на каню...
Бляск ідзе, маўляў з агню,
Зьзяе стрэмя залатое.
«Вот бы мне яшчэ другое! —
Гэтак думае Мацей. —
Было б хлеба для дзяцей».
(Ўзрос Мацей і жыў бяз цноты,
Не было бацьком турботы, —
Дык ня дзіва, што лазаты,
Бэльзэбула сын рагаты,
З гэткай думкай падступіў,
А Мацей яе ўхапіў.)
Потым стрэмя закапаў,
Палажыўся і праспаў
Аж да заўтра, да паўдня...
Пралупіўшы толькі вочы,
Чуе: конь ізноў грукоча.
Сьвяты Юр'я то нясецца,
Мацей ў вус сабе сьмяецца.
Многа часу не чакаў,
Хутка Юры прыскакаў;
Конь пад ім гуляе, скача.
«Ну, ты слухай, небарача:
Аб табе з тваёю справай
Я ў абедзе за расправай
Богу ўсё як ёсьць сказаў;
Пастараўся, як зьвязаў,
І як ты жывеш, гаруеш
І зь дзяцьмі сваймі бядуеш;
Як галаву сваю ламаеш
І які ты розум маеш!
Так казаў, што ледзь-ня ледзь
Сам ня плакаў. Адпаведзь
Бог такую табе даць
Меў мне міласць прыказаць:
Красьці — гэта грэх! Глядзі,
Ты ніколі не крадзі!
Калі ж будзеш ты што браць

У людзей, то, каб аддаць,
Надта рупіцца ня трэба,
От і будзеш меці хлеба.
А то часам і саўсім
Не аддай нічога ім:
Я ня ведаю, ня браў...
Калі ж будуць набівацца,
Ты ня бойся адпірацца,
Шчасьце знойдзеш так сваё.
А цяперака маё
Стрэмя зноў ты мне зьвярні». —
«Стрэмя?! Я яго ня браў!
Хіба ж пан мне аддаваў?!» —
«Ану, як жа, — можа, не?» —
«Не давалі, панок, мне!
Мо' ў дарозе дзе згубілі,
Мо' саўсім бяз стрэмя былі?..»
«Не кажы, Мацей, пустога,
Свайго стрэмя залатога
Я ніколі не губіў;
Я пакінуў, як тут быў,
Ды ад'езджаць ўжо зьбіраўся».
А Мацейка не спужаўся:
«Ясны пане, мяне маці
Не вучыла, каб ілгаці,
І калі я вам сказаў,
Стрэмя вашага ня браў, —
Значыць, так яно і ёсьць,
Дайце веры, ваша мосьць».
Так Мацей выпрысягаўся.
Сьвяты Юры паспрачаўся,
Потым бачыць, што дарма
Тут стаяці, што няма
Ўжо ніякае надзеі
Вярнуць стрэмя ад Мацея,
Уздыхнуў дый кажа ціха:
«Ну, ня жычу табе ліха,
Бог з табою... Спажывай!
Дробных дзетак паднімай,
Хоць... Папраўдзе... Каб я знаў,
Стрэмя б мо' табе ня даў».
І, сказаўшы так, сьвяты
Паскакаў у лес густы.

Мацей стрэмя адкапаў
Дый за пазуху схваў
І пайшоў сабе дахаты
І вясёлы, і багаты.
Як ён сыцежачку знайшоў,
Як дадому ён прыйшоў,
Як далей ён сабе жыў,
З кім сварыўся, з кім дружыў,
Які ў жыцццю меў ён цэль —
Я ня ведаю. «Круцель!» —
На яго казалі людзі.
Хай і гэтак сабе будзе!
Мне ж, калі так ваша ласка,
За маю за гэту казку
Чару мёду паднясіце
Ды закускаю дарыце.

Примечания

1

Адвэнт — калядны пост (*каталіцк.*).

2

Тамы — перашкоды (*польск.*).

3

Вядомая каталіцкая ікона ў Вільні.

4

Ружы.

5

Тут у сэнсе: у турэцкага ваякі.

6

Каб гэтак настырна не дамагаўся.

7

Не прысьпешваў (*паланізм*).

8

Злорачыш — зьневажаеш, праклінаеш (*паланізм*).

9

Райтарада — уцёкі (*польск. з фр. мовы*).

10

Фэбра — ліхаманка, трасца (*польск. з лац. мовы*).

11

Тайстра — кайстра, торба, клуняк.